LES PLANTES,

POËME

TRADUIT EN VERS LATINS.

Le Poëme français se vend à Paris, chez DETERVILLE, Libraire, rue Haute-Feuille, N.o 8.

LES PLANTES,

POËME,

TRADUIT EN VERS LATINS.

Le poëme français, LES PLANTES, *se vend à Paris*, *chez* DETERVILLE, *Libraire*, *rue Haute-Feuille*, *N.*° 8.

BOTANICÔN

LIBROS QUATUOR,

È CARMINE GALLICO

VIRI CLARISSIMI R. R. CASTEL,

In latinos versus transtulit

CLARUS-LUDOVICUS ROHARD,

RHETORICÆ PROFESSOR

In Scholâ Regiâ Militari Flexiensi.

A LA FLÈCHE,
Chez le Suisse de l'Ecole Royale;
A PARIS,
Chez AUDIN, libraire, quai des Augustins, n.° 25.

DE L'IMPRIMERIE D'AUGUSTE MAME, A ANGERS.
Décembre 1818.

PRÉFACE.

Le poëme des Plantes a déjà été traduit dans plusieurs langues, et sa quatrième édition est presque épuisée ; c'est, pour un ouvrage en vers, un assez beau succès dans un temps où les romans et les brochures politiques ont presque entièrement étouffé la littérature. Lorsque j'entrepris de traduire en vers latins le poëme de M. Castel, je n'avais pas sans doute présent à l'esprit ce conseil de Boileau :

> Craignez d'un vain plaisir les trompeuses amorces,
> Et consultez long-temps votre esprit et vos forces ;

je me laissai entraîner par un sentiment passionné pour l'ouvrage, ainsi que pour la personne de l'auteur. J'admirais dans le poëme toutes les beautés que comporte le genre, si heureusement placées, et traitées sans affèterie ; et dans l'auteur, un ami de la nature et de la vertu, un littérateur plein de lumières et de goût.

Mes efforts ont été encouragés par d'anciens amis, dont quelques-uns rentrés en France depuis la restauration, m'ont assuré qu'une traduction du poëme des Plantes, en vers latins, serait favorablement accueillie, même

chez ceux de nos voisins qui en ont déjà des traductions dans leurs idiomes. J'ai reçu de nouveaux encouragemens de la part du premier humaniste de l'Europe, qui, dans son *Hermès Romanus* (1), a publié tout le premier chant de ma traduction. M. Servan de Sugny, dans son *Annuaire des Muses latines* (2), m'a fait aussi l'honneur d'insérer plusieurs fragmens des trois autres chants. Puisse donc cette traduction, après tous les soins que j'y ai mis, justifier tant de bienveillance !

---

(1) L'*Hermès Romanus*, par M. Barbier-Vémars, est publié le premier de chaque mois, par cahier de 48 pages in-12, à Paris, rue du Cloître-Notre-Dame, N.° 4. SA MAJESTÉ a ordonné qu'il serait payé annuellement, sur sa cassette, au rédacteur, le prix de cent souscriptions, pour l'unique exemplaire qu'ELLE daigne recevoir.

(2) L'*Almanach des Muses latines*, à Paris, chez Audin, libraire, quai des Augustins, N.° 25. La première année a paru au mois d'août 1817 ; la 2e. année au mois d'août 1818.

VIRO CLARISSIMO,

RENATO-RICHARDO CASTEL:

Virtutis potiùs, vani quàm cultor honoris,
Hoc memoris tibi sit pectoris obsequium.

BOTANICÔN

LIBER PRIMUS.

O qui prata et agros, sylvasque et amœna vireta
Incolitis, varias et amico numine plantas
Mulcetis, Zephyri; Dryadesque; urnâque perennem
Ubere fundentes herbis lætantibus undam
Naïades, date vestra sequi vestigia: vestra
Discere ruris amans gestit mysteria Musa.

Tuque ô cui semper, nec vana per otia, magnis
Nec sinè deliciis, studuêre sophique ducesque;
Quæ virides inter frutices, ramosque, vel herbas,
Tàm varios nitido spargis splendore colores;
Adsis Flora mihi dea, carminibusque disertos,
Emunctis placeant qui naribus, injice flores.

Littore ab Hesperio regnas Orientis ad oras;
Obseris uberibus Maurusia littora donis;
Errantûm recreas Lapponum lumina; celsos
Nobilitas montes pretioso gramine; et imo
In pelago immensis humentia frondibus ornas
Antra, solent quibus æquoreæ considere Nymphæ,

Tu calice in tenui florum suavissima fundis
Mella apibus ; roseo miscens quæsita sapore
Pocula, cœlestes rorâsti nectare mensas.

Fœtos lætitiâ nobis turgere racemos,
Triticeasque jubes nobis pinguescere aristas.

Te sinè, divitiis orba et propagine, inertem
Nil nisi luxuriam foliorum admitteret arbos.
Numine terra tuo, lymphæque ornantur, et aër;
Omnia te roseum spirante afflantur odorem.

Deliciæ aspectûs, ridentis gaudia terræ,
Salve ô Diva, mihi nascentia germina amicâ
Ultrò evolve manu; vitreoque ut in æquore, nostris
Versibus eniteant rutili, tua munera, flores.

Quum primâ Zephyrorum aurâ putrescere campi
Elabique nives cœpêre, virentia nùmquis
Gramina inerti oculo spectet, gemmasque micantes?
At si quis reputat plantis nos ducere ab îsdem,
Quum maturuerint, alimenta et gaudia et omnis
Lenimen morbi, nolit nescire quid illis
Sit generis, morumque, et quæ sit denique virtus.
Quem lateat facile hoc studium quàm debeat esse,
Vitæ deliciis atque usibus omnibus aptum?

Sæpiùs officiunt inimicæ frugibus herbæ;
Ipse tamen valles vere insectatus et æstu
Agricola, impensæ non ulli operæve pepercit;
Optimaque excussâ delegit semina vanno.
At nescit quæ triticeos invaserit agros
Infesta herbarum propago; eademque quotannis,
Ipso nequicquam sudante, repullulat herba.

Nec nulla infido pecudes necat herba veneno:
Bucula, vernanti quum gramine prata virescunt,
Nescia odorari sævam sub rore cicutam,
Exitio occumbit tristi; sortemque malignam
Ignari incusant: facili sed providus arte
Cavisset pastor nè dira occureret herba.

Si scateant lætis fluviales piscibus oræ,
Si tibi viminei casses et subdola retis
Lina placent, hamusque, et linea pensilis; isti
Munere Diva suo nostra auxiliabitur arti.
Incautos etenim, genus insatiabile, pisces
Plurima plantarum vis allectabit odorque.

Retibus immisce caules benè olentis anisi,
Et mentham halantem, nardique fragrantis aristas:
Prædarum ingenti rumpentur pondere casses.

E pelago in fluvios redeat quo tempore piscis
Ipsa etiàm certo nos admonet indice Flora.
Nàm primùm ut surgunt riguis nasturtia pratis,
Tùm simul omne genus salmonum excedere vasto
Æquore, et oppositos obices assultibus altis
Certatìm exsuperans, patrios remeare sub amnes.

Felix ille igitur qui prataque, et avia lustrans
Clivorum, dites potuit cognoscere plantas!
Callet enìm fidis placeant quæ pascua bobus;
Undè gravi lentæ redeant vix ubere capræ;
Et quâ luxurient agni cum matribus herbâ;
Et quo quadrupedes recreati gramine, cursum
Proripiant, celeresque velint prævertere ventos.

Lanæ conpiscuum si quis velit addere honorem,
Vicino in saltu poterit reperire colores.

Tristi si qua lues infecit corpora morbo,
Propitia in viridi florent medicamina valle.

Si verò atra fames regionem afflictat egenam,
Non timet ille suæ nè rara cibaria proli
Deficiant; artis nàm docto lumine ductus,
Quas misero abdiderat vulgo natura, latentes

Novit opes, tacitos sylvestri ex arbore fructus,
Multaque desertâ reptantia tubera terrâ.

Novit et incultam si quà cerealibus herbam
Suffecisse queat granis industria; et almum
Ex hederâ et pinûs de cortice fingere panem.
In gremio florum et foliis certissima cernit
Signa quid auster atrox meditetur, quidve procellæ
Instet, agrone metenda Ceres, credendane sulcis.

Utilia imprimìs audi præcepta, virentes
O quicumque levi rastro insectaberis hortos.
At, mihi crede, in agris, in saltibus, atque per ima
Vallium, et aërios, loca desertissima, montes
Libera ubi crescunt, propriâ quæ semina dextrâ
Natura insevit, nobisque interprete nullo
Ipsa suæ gaudet miracula prodere mentis,
Ipsius arcanas meliùs scrutabere leges.

Extremis Asiæ tibi si mittuntur ab oris
Aut alio rari longinquo è littore alumni;
Istis quale solum, quænam aura, an frigus, an æstus
Conveniat, surgant primi quo sidere flores,
Discentem indicibus certis documenta monebunt.
Tunc demùm tenuis solerti arbuscula curâ
Admittet simili patriam sub sole repertam.

Numquàm nè veteres tamen anteferamus amicos :
His nempè antè alias fœcundis stirpibus omnem
Curam adhibere decet, nostris quæ saltibus ortæ,
Nostras circùm urbes, nostro subsistere cœlo
Consuetæ, nostros aptissima munera ad usus
Spontè ferunt ; arctis neque contrà frigora cellis
Clauduntur, vario sed amœnant rura colore.

Quarum palmitibus, si quos invisere rupis
Anfractus mihi mens, adnixus inhæreo ; eædem
Floribus antè pedes lato spatiantis in agro
Insternuntque viam, recreant et lumina visu ;
Certatìmque mihi ditissima dona quotannis
Fundentes, dulci curvantur pondere rami.
Hinc dapibus mensas oneramus, opemque dolori
Accipimus, miserisque optata levamina morbis.

Nunc sua dimensis decet ornamenta viretis
Addere ; at ipsa manus nostras regat usquè venustas.
Artes hortorum geminæ dominantur in orbe,
Diversisque locos ornant rationibus : una
Nata inter Gallos, observans ordinis, omnes
Secum artes ducens, festivâ splendida pompâ
Incedit, rutilâ frontem redimita coronâ,
Et variis zonam sertis ornata micantem.

Hìc tiliæ dociles, paribus per multa viarum
Dispositæ numeris, lætam viridantibus umbram
Dant spatiis, agitat pubes ubi lecta choreas.
Illìc, ingentes imitatæ fornicis arcus,
Castaneæ attollunt longo ordine ad astra cacumen.
Hinc illinc Pario spirant è marmore, doctis
Quæ scriptis veteres commendant numina Graii,
Quique suam egregiis patriam, dùm vita manebat,
Artibus heroes illustravêre, vel armis.
Ducta per occultos compressaque lympha canales
Sublimi exsuperat regalia culmina jactu;
Atque recumbentes solido inclinantibus urnis
Ex ære has fluvios effundere dixeris undas.

Ordinis impatiens, hortorum ars altera, comptas
Despiciens artes, pompamque exosa superbam,
Ingeniique vias errando imitata, jugum omne
Abjicit. Hanc celebris dudùm colit insula, nostro
Spumosi quam sæva freti unda removit ab orbe,
Sævior at removet decepti insania vulgi.
Illos non rectis hortos metatur arator
Callibus, ast errans sinuoso tramite virgo.
Diversis hinc indè locis, conjuncta gregatìm,
Arbore densa arbor, spontè hìc et nata videtur

Et sortita suam stationem ; nullaque falcis
Vulnera passa, procùl, quantùm vult, projicit umbram.

Per collem niveo candentes vellere pascunt
Gramen oves, et luxuriant cum matribus agni ;
Custoditque gregem, summo de vertice collis,
Pan ortas inter Boreali è littore pinus.

Explicat illecebras hîc rustica villa modestas,
Munditie insigni ; butyrum, lac molle, serumque
Pingue levi pressum calatho, venientibus offert.
In testudineum sarmenta sequacia dorsum
Illìc pampineo densissima vitis honore
Porrigit, è vivo servat quam marmore Bacchus.
Unda modò occultis rauco cum murmure currit
Tramitibus, lato nunc limpida lucet in alveo,
Et vitreos flavâ latices extendit arenâ,
Virgineum invitans secura ad balnea cœtum ;
Et caput infesto cornu deformis, in orâ
Admonet Actæon : « Procul, ô procul este, profani ! »

Regales ità diversis rationibus horti
Ornantur ; sed frugiferum tu, more Catonis,
Hortulum ama, qui læta tibi det oluscula, et omne
Pomorum genus, impensas et fœnore vincat.

Vere labor primo incipiat ; jàm semina terræ
Crede ; nihil vario sinè semine ridet in hortis.
Ergò priùs terram exerce, validisque lacertis
Alta, pede innitens, capulo tenùs ingere rastra.

Sicubi vernantes geminatâ voce per agros
Insonuit volucris vesano invisa marito,
Si tres propitius noctes non desinit imber,
Udâ post triduum surgunt sata semina terrâ.

Areolam sævis aversam Aquilonibus unam
Elige, sol mediâ foveat quam luce benignus :
Floribus hæc teneris dabit incunabula, rarâ
Sub tellure fimi tepidos complexa vapores.
Hìc hieme in mediâ, fausto decepta calore
Semina turgescunt ; radiisque excitus amicis
Cauliculus micat, et florum primordia trudit.

His verò invigila : noctem vix luce cadente
Inducit vesper, lethali à frigore vitrum
Per dubios menses et densæ protegat alta
Congeries paleæ ; noctu nam sæpè tenellas
Bruma repentino necat acris vulnere plantas.
Immani stridet Boreas asperrimus irâ,
Et « multa in tectis crepitans salit horrida grando. »

Infensam è Scythicis hiemem erupisse cavernis
Dixeris, et nivibus glacieque redire rigentem.

Frigore tùm trepidat Procne, jejunaque circùm
Tecta volans, muscas rostro venatur hianti
Frustrà; et in angululis clauduntur frigore muscæ.
Illa ægrè tremulâ vacuas demissa per auras
Pennâ, jàmque cadens, zephyros incusat iniquos
Qui, miseram infido revocantes flamine, sæva
Incautam insidiis pepulêre ad funera blandis.
Sìc, nisi provideas, primo jàm in limine vitæ
Decidui heu! Stygias flores rapiantur in oras.

At flores dùm propitio sol fervidus æstu,
Et vivis tepidi recreant humoribus imbres,
Intereà et crescunt inimicæ floribus herbæ,
Hosque bonâ fraudant almæ pinguedine terræ.

Sors ità constituit: tristes inamabilis umbras
Invidia ingenio solet induxisse, novisque
Miscetur semper curis heu! fluxa voluptas.
Sìc invisa tui cunctis in partibus horti
Progenies, et aculeolis ustiva molestis
Urtica, et viridis glaciali Æthusa veneno,
Herbaque Mercurii de nomine dicta, canique

Dilectum at Floræ nunquàm lætabile gramen,
Pullulat, et teneros umbrâ suffocat alumnos;
Et quantùm avellet longis tua dextra diebus,
Tantùm, si noctis roraverit hora, resurget.

Ista sed infausto crescentia gramina fœtu,
Possumus haud ullos quæ jàm convertere in usus,
Tradere nè pigeat Vulcano. Occultus acervum
Arentem crepitans primùm depascitur ignis;
Tùm densus tenues elabi fumus in auras:
Gramina mox, flammâ sursùm erumpente, perusta
Concidere: at cineres effœtæ pabula terræ
Læta dabunt, priscumque instauratura vigorem.

Sunt hortis suæ opes, sunt ornamenta; vicissim
Tempore quæque suo fidum fert planta tributum.
Jàm florum in calicem, blando cum murmure læta
Sese apis insinuat; nunc hos, nunc mobilis illos
Papilio auratis libat nitidissimus alis.
Verùm prò lepido genere, innocuisque vireti
Hospitibus, turpes irrumpunt undique turmæ
Prædonum, campe, et scarabæi, et edacia, vermes,
Agmina, plantarum partes populantia cunctas,
Radicem et folia, et caulem, lignumque librumque.

Vix tenera è sævo recreata arbuscula morsu,
Intima vivaci reparavit vulnera fibrâ,
Ecce cicatricem infestant, et viscera rursùs
Erodunt avidis immundi dentibus hostes.

Non aliter Tityi redivivos morsibus artus
Immanis rostro discerpit vultur obunco;
Carnificisque sitis, nullo satiabilis haustu,
Usquè renascenti bibit usquè in corde cruorem;
Rimaturque vorax epulis, erratque sub alto
Pectore; nulla quies jecori datur immortali.

Quid juvat insidias narrare, dolosque, levesque
Reticulorum artes, quibus insectêre minorum
Agmina monstrorum? Nobis nàmque ista volucres
Arcebunt: Frigilla procax; et Loxia rubro
Pectore; subviridisque nitenti Loxia plumâ;
Et nigram insignis frontem Parus, atque modestum
Dulcisono exornans cantu Philomela colorem.
Omnes assiduo circùm dumeta volatu
Venantur, nidisque ferunt lætantibus escam.

Sin antiqua tuis etiàm nunc exstat in agris
Arx, alto circùm quæ vertice desuper arva
Prospiciat; magnum talpis et agrestibus indè

Muribus exitium. Noctes vigil indè diesque
Alituum genus, et corvi crepitantibus alis
Præcipites, opicis expurgant furibus hortos.

Ergò tibi alituum placeat genus omne; sinè illis
Nec tàm graminei gelidis in vallibus amnes,
Nec tàm mobilibus viridantia messibus arva,
Nec tàm speluncæ placeant, nemorumque latebræ.
Alituum ludis et cantibus omnia rident;
Illi hortos ornant; si quem formosa virentes
Nidum inter ramos arbuscula sustinet, olli
Delicias dominorum omnes hærere fatentur.

Aucupis infandas odi immiserabilis artes
Qui teneram matri sobolem dextrâ asper avarâ
Eripit. Ah! potiùs nostris adolescere in umbris,
Ruraque concentu liceat recreare canoro!
Nec vel inaurato captivos carcere claude;
Semper enìm desiderio sit et aeris ora
Liberior, patriumque nemus, dumetaque nota,
Dulce sònare melos ubi, et arridere voluptas.

Argutâ volucrum voce exstimulante, cubili
Illicò surgit amans plantarum, urbemque relinquit,
Et matutinum rorem inter et humida ruris

Gramina, magnificas immenso lustrat in horto
Mirabundus opes. Quantùm exoriente colorum
Se sole effundit, se quantùm effundit odorum!
Qualis humi sese circùm undique pandit imago!
Collibus in mediis micat auro primula veris;
Pingit se rivo acclinis narcissus ad undam;
Cespite et in viridi, quo sese abscondere gaudet,
Prodit odor violam suavissimus. Ille profundas
Sylvarum latebras subit indefessus, et alta
Saxorum audaci conscendit culmina gressu,
Quas oculos vùlgi celat natura, salubres
Vestigans plantas; pretioso donec onustus
Fasce, domum læto festinans corde revertit.

Sæpiùs hunc agili sequitur pede multa bonorum
Turba adolescentûm, doctrinæ fervida amore.
Ardua clivorum scandunt, crebrosque vicissìm
Scrutantur dumos studioso lumine. Si quis
Protulit ignotam quærentibus angulus herbam,
Ilicet affertur docto monstranda magistro.
Hic plantæ nomen, turbâ admirante, repertæ
Edocet, atque habitus, et quo det sidere flores,
Et quibus illa locis soleat sibi condere sedem.

Huic, vos, ô pueri, studio indulgete; benignâ

Flora manu vobis sua munera euntibus offert;
Fas opibus naturæ uti; sed, credite, abuti
Nè libeat, neque sylvestres offendere Divos.
His etiam virgulta placent inculta; remotis
Sæpè locis Nymphas et, agrestia numina, Faunos
Sylvanosque ferunt, lunâ illucente, choreas
Exercere, novis redimitos tempora sertis.
Hi læta arcanis nemora et deserta locorum
Exornant studiis; horum clamore jocantûm
Sylvæ et saxa sonant, nostræque per ardua vocis
Antra repercussæ geminata resultat imago.

Ipse quoque, à teneris, naturæ accensus amore,
Sylvarum quærebam umbras placidosque recessus.
Non mihi Versalicas mos sæpè invisere pompas,
Verùm Senartì nemora inter opaca silentis
Totâ errare die, calidoque Abrontis in agro;
Et mihi ridebant, præter loca cætera, Fontis
Bellaquei merito quam dicunt nomine sylvam,
Illaque ubi Oësiïs sese adjicit Auxona lymphis.

O mihi quanta tuo spatianti in rure, Modunum,
Gaudia, florigeris quum sese in collibus Ophrys
Obtulit illa, levi similis volitantibus alâ!

Florem credideris volucrem, jàm caule relicto
Velle per aërios celeri fugere impete tractus.

Si quis ab extremis talem alta per æquora plantam
Finibus attulerit, quantùm omnes ista tuendo
Suspensos teneat! nostri sed plurima frustrà
Admiranda ferunt, et neglectissima, saltus:
Hos pedibus calcat venantûm turba profanis,
Latratuque canum turbat sonituque tubarum,
Et lignatorum populatur acerba bipennis.

Mecum ô blanda veni, dilecti ruris, Elisa,
Deliciæ, placidæ donis ornata Minervæ,
Casta veni conjux; roseâ jàm candida Eoum
Luce Aurora polum spargit, nitidusque rubenti
Sidere mox Phœbus totum illustrabit Olympum.
Nunc licet ambobus rorantes ire per agros,
Incertas Zephyrus plantas ubi flamine molli
Demulcens, auris tàm suaves miscet odores
Quàm pia vota tuo quæ corde ad Numina surgunt.

Hìc ubi florentûm candent capita alta pirorum,
Obscurum cernis clivoso in tramite tectum?
Hìc bonus hesterno tardatus vulnere reptat

Agricola, errantem qui, quum dumeta per alta
Capreolum insequitur, se saxo illisit acuto.
Cui si quid valeat sævum lenire dolorem
Quæramus. Tua, jàm dicto obsequiosa parentis,
Filiola in manibus teneris, pia dona, salubres
Saniculæ flores, Centaurique attulit herbam.

Hæc adhibere ægro properemus : amica dolenti
Auxilia et placidæ dare nos solatia frontis
Quàm juvat ! O si me solum unquàm tristis, ut illum,
Fortè dolor cruciet, quàm te mihi, Elisa, videre
Dulce sit et gratum ! miseris succurrere quàntas
Delicias ferat, ignavo non pectore sentit
Quem turpi mollis constringit inertia vinclo.
Nullius iste malis ullâ valet arte mederi :
Sed miseros inter jacet ipse miserrimus ; ægra
Usquè fatigato patitur fastidia corde.

Nequicquàm rident redivivis floribus agri,
Ditibus alma Ceres frustrà flavescit aristis,
Pampineos et ovat per colles turba Lyæi,
Hibernisque riget natura severior umbris ;
Vix unquàm iste oculo naturam spectat inerti
Infelix ! Diro velutì nascentia ferro

Lumina crudelis rupisset dextra, silentis
Obscuro tempus vitæ trahit omne veterno.

Nunc veris geminantur opes crescentis; adultam
Naturæ nunc vis acuit divina juventam.
Omnia nunc fervent; viridanti tegmine quercus
Projiciunt campis seram lætantibus umbram.
Liquitur in rores aër fœcundus, et imâ
Sub tellure omnes tractus subit utilis humor.
Exundant liquido nitidissima germina succo;
Vallibus et sylvis miri effunduntur odores;
Optato allecti recreantur frigore sensus;
Et jàm cuncta novâ gaudent animantia vitâ.

Sollicitâ volucres operosa cubilia curâ
Ædificant; ab equo si quis pilus, inter acutos
Si qua rubos cadit ex ovibus tenuissima lana,
Hæc ipsæ ore ferunt, miram intexenda per artem.
Nàm quis blanditias, ludosque, et ficta fugarum,
Ardentesque animos, dulcesque enarret amores?
Nonnè vides, Veneris quàm fervidus æstuet igni
Passer, et assiduo sociam circùm impete sese
Exagitet? Nec ei, simùl atque potitus amorum est,
Friget amor; sed deliciis velut usquè renascens
Ingeminatur, amorque ex ipso crescit amore.

Ecce tuis, Puer Idaliæ, nova serta coronis
Adduntur; tibi et in plantas quoque parta potestas.
Suspiciosi animi si curam exemeris ægram,
Cætera, qui nobis, amor est et floribus idem.

O qui læta Papho das jura, Cnidoque, Cytherisque,
Imò per immensum regnas validissimus orbem,
Adsis, ô formose Deus, tua dona canenti.

Candida purpureis surgunt tentoria velis;
Hìc thalamos parat alma Venus lætosque hymenæos.
Solo agitata priùs Zephyrorum flamine, motus
Nunc alios planta edidicit, manifestaque blandi
Signa dat ardoris: nova per commercia multos
Inter se videas nutare, dare oscula flores,
Inque vicem arridere, pari et se innectere amore.
Si se fortè dies obscurat, opacaque cœlum
Obducit nubes, subito commota pavore
Marcescunt folia, et rami, radiique, calixque;
Clausa procellosis tentoria cladibus obstant,
Dulce et conjugium placidas differtur in horas.

Stat generi mos cuique suus. Sæpissimè in uno
Fœmina masque toro socialia fœdera servant;

Sepositis alii thalamis, ut cuncta salicta,
Diversum ostendunt diverso in stipite sexum.

Solis ubì reditus radianti vellere signans
Luxuriantem Aries cum vere reducit amorem;
Plurima tùm vacuum trans æthera semina mittit
Conjugis in gremium viridantis masculus; et si
Lata palus interjaceat, tamen intima nectunt
Vincula conjuncti Zephyris famulantibus ambo.

Spumantis Rhodani sub rauca sonantibus undis,
Per menses bis quinque, genus mirabile plantæ
Immersum latet; at Veneris redeunte solutus
Tempore consurgit caulis, lucemque revisit.
Immoti antè mares velut imo in carcere, ruptis
Tùm vinclis, ad heram denso omnes agmine nare.
Festivos inter festiva per æquora cœtus
Solemni dicas Hymenæum incedere pompâ.
Tempora sed Veneris postquàm effluxêre, recedit
Planta reducta sinus, iterùmque immensa profundo
Incubat, et felix adolescit flumine semen.

Haud procùl extremi glacialibus axis ab oris,
Immatura breves horrendo deprimit æstus

Bruma gelu, informes nec dat pubescere fruges.
Morum non constans illìc natura suorum
Educit rupto viventem stigmate plantam,
Quæ modò terræ hærens, properoque excreta vigore,
Par ipsi assurgit non longo tempore matri.

Nobis ipsa quidem pactorum conscia amorum
Præbet propitias nox opportuna tenebras;
At manifesta suo florum connubia Phœbus
Lumine collustrat. Simùl ad candentia cœli
Ostia constantes oculis vigilantibus Horæ
Solis equos junxêre, novâque cacumina luce
Fulserunt adversa; Tribus pleræque micantes
Plantarum Auroram festivâ in veste salutant,
Dulciaque exercent connubia, cuncta volucrum
Agmina dùm lætis permulcent cantibus auras.

Tùm Veneri *indulgent aliæ* quum fervida summos
Rore exhalato terra undique colligit æstus.
Vespere sed nitidam veniente obnubere frontem
Horâ quæque suâ, et solitos admittere somnos.
Externo flores oriundi è littore pauci
Declinare solent nostris à lumine in hortis,

Nobiliumque instar dominarum (regia quondàm
Plebeios mores quas temnere suaserat aula)
Nocturnas vigilare vices, dormire diurnas.
Scilicet adversis procùl in regionibus, undè
Ad nostras olìm extractos adveximus oras,
Lux oritur, nostro quum sol decedit ab axe;
Moribus et patriis nostro quoque fidus in orbe
Semper eàdem horâ flos et mense hiscit eodem.
Non aliter miseros fractâ rate, si qua recepit
Terra ignota; ægrè collectis tristibus illi
Relliquiis, patrios alieno in littore servant,
Longinqui exsilii solamina dulcia, mores.

Sed nova jàm videas miracula. Mutua aventes
Per tenuem exercent volucrem commercia flores.
Conjuge si vir abest, fato si neuter iniquo
Intervalla nequit superare; ad utrumque vicissìm
Ecce apis optatum vehit officiosa tributum.

Hoc illis nos auxilium dare possumus ipsi:
Ardenti in Lybiâ, raros ubi vertice prono
Plurima adulta mares arcessere Palma videtur,
Unius avulsos florenti è stipite thyrsos

Providus in Palmas dextrà quatit Afer amicâ;
Et tali natos hymenæo carpere fœtus
Exsultat sator, autumnò loca nota revisens.

At me læta diù tenuerunt gaudia amorum,
Debeor et reliquis quoque tempestatibus anni.

EXPLICIT BOTANICÔN LIBER PRIMUS.

BOTANICÔN

LIBER SECUNDUS.

TERRARUM immensum fecundis ignibus orbem
Qui fovet irradians, Geminorum lucida Phœbus
Sidera transgressus, summi petit ardua cœli.
Huic tempestates, variis in vestibus, altis
Nubibus invectæ, currum comitantur; et illo
Dante, vicissìm orbi vernantia gramina, flores,
Arvorum et fœtus; et vitea pocula fundunt,
Utilia et gravibus concussa tonitrua nimbis,
Undè fit uberior tellus et purior aër.

Nunc vultu Æstatem compellans ipse sereno,
Eia age, Natarum, dixit, primæva mearum,
Fas mecum tibi flammigero considere curru;
Pars tibi magna meæ sit vis, sit pars et honorum;
Surgentem exultans cœlo te sentiat orbis;
Jàm verò immanes, ô Nata, resolve pruinas
Montibus in summis, radios ubì tristis inanes
Spernit hyems; et hyperboreum devolve per æquor
Cæruleas denso concretas frigore moles;

Pulsus et à Scythicis australes fluctus ad oras,
Emanasse tuo mare et intumuisse calore
Inclamet; sua crescere aquis animantia et auris,
Nata, jube; culicum scateant hinc indè paludes
Agminibus, strepitent que examina mille per herbas,
Et sua quemque adeò teneant animalcula florem.
Te quoque dante, altâ sub terrâ effulgeat aurum;
Ignivomusque tuâ splendescat luce pyropus.
Dona etiàm potiora ægris mortalibus adde:
Infima quas virides cernis fluitare per arva,
Æstu propitio da maturescere aristas;
Quæque inopis miserata Ceres tutamina vitæ
Excolere edocuit, tu da flavescere farra.

Sìc ait. Illa sui præcepta facessere patris
Nobilibus properat fatis lætata; per auras
Et per humum, fluvii in morem, diffunditur æstus.
Qui certè haud nocuus, sed priscis commodus arvis
Spontè ubì nùnc etiàm Natura operatur, ubì ingens
Gramen, et alta filix, et opaco tegmine muscus
Almæ defendunt telluris summa, nec ullos
Transmittunt radios, nisì ut æstuet utilis humor;
At per aperta locorum ubi cultu industria victrix
Vertumno solet et Pomonæ imponere leges,

Non mora longa, illo tellus exusta calore
Florum infelicem marcentùm amittit honorem,
Exantlare novos semper nisi sedulus imbres,
Quotidiana avidis infundas pocula plantis.

Vos igitùr placido lætos quæ numine fontes
Ducitis et rivos, nobis felicia aquarum,
Naïades, urnis effundite munera plenis.

Felix cui madidæ sinuoso è fornice rupis,
Usque susurranti scaturit fons limpidus undâ!
Fluminibus pompa est major, sed sæpè viretum
Testatur quanto vicinia tanta periclo.

Ne riguos terræ latices infunde, perustam
Quùm summo indurat sol ardentissimus astro;
Tùnc enìm inanis abit, nec humum ipsa refrigerat unda;
Imò sitim irritat flagrantem, altasque volucris
Ut vapor, ut fumus levis, evanescit in auras.
Non alitèr festis quùm thura sabæa diebus
Ante aras ignem tetigêre, repentè coruscam
Ad cameram sese fragrantia nubila tollunt.

Quùm rapidi eoâ, prænuntia solis, ab orâ
Consurgens, aperit roseos Aurora colores;

Seù magìs, Hesperium Veneris quùm sidus amicas
Post strepitus umbras atque otia læta reducit;
Tùm demùm tellus, diuturno exempta calore,
Blanda salutaris deposcit munera lymphæ.
Tùnc etiàm, quùm sera dies deferbuit, æstu
Fessæ, deformes, et prono vertice, plantæ
Languent; sed riguos ubi potavêre liquores,
Redditur effœtis nova vita, iterùm que virentes
Attollunt redeunte caput sublime vigore.

Omnia jàm lymphis recreata. Bibêre vicissìm
Et longo traxêre haustu data pocula plantæ.
Occiduus dùm sol etiam nùnc luce cadentes
Extremâ tenebras inspergit, rursùs amicis
Tempus hero varias oculis invisere alumnas.
Tùnc etenìm suaves iterùm exhalantur odores,
Tùnc buxos inter virides coma gemmea florum
Effulget, felix et ubique arridet imago.

Cras et ocellorum, cras et rubicunda rosarum
Germina certa dabunt venientis signa decoris;
Arbor et Armeniæ, Cerasuntis et arbor opimos
Certatìm hesterno tribuent pro munere fructus;
Atque tui, totis æstatis mensibus, horti

Perpetuo lætos effundent ubere fœtus ;
Terrarum similes summo sole usque calentûm,
Dives inexhaustis ubì semper et ubere et æstu
Gleba voluptates immenso parturit orbi.

Illìc, in campis nigricantibus, atque per alta
Sylvarum, Flora exsurgit procerior; oras
Arboribus tegit immensis Natura, caduci
Damnum ævi quæ despiciunt tumidasque procellas.

Ingenti similis, densissima Seïba, turri,
Circuitu vasto centum quæ jugera inumbrat,
Lata super sylvas attollit brachia, et ipso
Suspensam extendit sublimis in aëre sylvam.
Tota novis quotiès Terra est habitata colonis,
Splendida quot miserâ ciciderunt regna ruinâ,
Ex quo monstrum ingens, humiles natum inter ericas,
Ardua longævum caput inter sidera librat!

Illìc perpetuo splendentes munere Phœbi,
Nobilibus plantæ excellunt virtutibus : omnes
Delicias superans Arabum faba, divite succo
Excitat ingenium, permesside latior undâ.

Parte aliâ, rubro sese arbos cortice vestit,

Qui mihi si trepidis febris furit horrida membris,
Præsenti expellit miserum medicamine morbum.

Ad virgulta alibì siliquas appendit odoras
Subrepens, blandos vanilla datura sapores.
Saltibus ipsa suis Amboïna lœta superbit;
Nostraque Bandæis nucibus convivia fervent.

Conspicuâ insignis formâ florumque nitore,
Virginei sensus imitatur planta pudoris:
Quam si fors digitus tetigit levis, illa repentè
Tota tremit, caput et replicatis frondibus abdit,
Et ramos in se retrahit curvata dolentes.

Miramur tenues queis circùm tecta vorandas
Exilis muscas venatur aranea, casses;
Ipsa Dioneæ jàm cedit aranea plantæ:
Hujus enìm in mediâ folia insidiosa palude
Nectareo sævos abdunt sub melle dolones;
Quìn etiàm occulto malefida armatur elastro,
Quod simul ac tetigit jejuna proboscide musca,
Muscipula obstruitur; confossaque utrinque, fremensque
Occidit infelix geminato vulnere præda.

Sævo avertamus mœrentia lumina flore.
Candida nyctantum capita effulsêre; rubentem
Aureus illustrat rutilans Amaryllida pulvis;
Grandibus encarpis sese induit Æschinomene;
Vincaque protrudit roseas viridissima gemmas.

Densa opportunæ Tamarini lætus in umbrâ,
Immensò amplector prospectu opulenta locorum,
Spinosis ubì Cactus alit non sponte lacertis
Ostrea, purpureos non sponte datura colores;
Pendet ubì fluitans Viburnum in rupibus altis;
Maturis ubì jàm pomis se Punica malus
Vestit; ubì.... Non cuncta queo discernere visu.

O flores tàm læti, ô tàm felicia poma,
Quot populorum animo stragem revocatis acerbam;
Innocuo quotiès, ô fata immania! avarus
Tàm dulces ripas fœdavit sanguine miles!
O mihi si qua procùl nostris incognita nautis
Insula se reseret, vallem ostendatque beatam
Quò nunquàm impietas Europæ invaserit! Ecce
Audior; ecce nemus circùm sublime vaganti
Fragrantem ambrosiis protendit odoribus umbram.

Uno è fonte duo, velut unâ è matre gemelli,
Desiliunt vitrei prata intèr florida rivi;
Sub Myrthis Frigilla melos Amadiva canorum
Fundit, et excelsæ sub Chamæropis opacâ
Fronde micat rutili volucrum genus omne coloris;
Grande, Macaotes, pennis radiantibus agmen,
Splendida ceù nubes, Auris nemora alta relictis
Implevit; pars ore Cocos explorat adunco
Si maturuerint; summis pars altera in herbis
Formosas est Bromelias, formosior ipsa.

Illìc innumeri, Florum inter millia, nidi,
Auræ vitalis fervore foventur amico;
Undique commoti secùs hospita littora ponti
Lento ægrè adrepit testudo plurima gressu.

Dilectæ Thetidi volucres, ubì Vesper olympo
Emicat, Oceani deserta immensa relinquunt,
Summaque demissâ libantes littora pennâ,
Arboreos repetunt magno clamore recessus.

His tamèn ipsa locis densâ caligine nunquàm
Nox lucem obscurat; simul ac enìm ab æthere in undas

Sol caput abscondit, radianti plurima flammâ
Undique planta ardet, mediisque elucet in umbris.

Tùnc Malorum inter nemus aurea poma ferentûm,
Luciferos agitant culicum mille agmina gyros,
Et rapida excussis jaculantur fulgura pennis,
Scintillasque procùl vibrat folium omne coruscas.
Ludo intermisso, redeunt cum nocte tenebræ;
Lascivoque iterùm volitante examine, lætas
Concipiunt iterùm nemora irradiantia flammas.

Sed neque nativo splendentes lumine noctes,
Nec dites Asiæ campi, Peruæve fodinæ,
Laude tibi certent, ô Gallia fertilis. Ipsam
Ægyptum tu vincis, ubì tàm læta quotannis
Triplex arva seges Nilo irrorante coronat.

Ipsa etiàm regum domitrix, urbs martia nunquàm
Marte tuo æquavit partas, ô Gallia, lauros.
Nunquàm sequanicas dùm vere puella per oras
Pascit oves, crocodili atras exhorruit artes;
Nec nemora imprudens tua dùm venator oberrat,
Immanem aspexit trepidusque expalluit anguem,
Qui trabis immensæ similis latet inter ericas,

Atque avido assurgens reserat cava guttura rictu.
Luxuriat pecus omne tuis in vallibus, uva
Exquisita tuos per colles pendet, apricis
Aureus in Rhodani ripis fluit humor olivi,
Grandia flava Ceres tibi frugibus horrea rumpit,
Jungit equos generosa tuos ad prælia Mavors,
Et procul alta tuis maria intremuêre carinis.

Nobilium quàm multa geris monumenta virorum!
Meldæus magno assurgens tonat ore sacerdos,
Immensum è tenebris Carthesius expedit orbem,
Ingenium eximias nostrum excoluêre per artes
Racinius, Pascal, Cornelius, ac Bolæus,
Burdigalus legum reserans oracula Præses,
Cunctaque naturæ pandens miracula Buffon;
Vosque adeò quibus alta leves ad culmina Pindi
Gratiæ iter fecêre, Chorumque venusta decentem
Sevigne inducit, cui candida epistola dextrâ.

Me juvat heroas, veterum dĕcora alta videre
Seclorum: hic nostris inhiantes Malleus oris
Contundit Mauros, Carolus centum ille subegit
Et centum valido texit tutamine Reges,
Nec patrias unquàm leges aut fœdera temsit.

Guesclinius juxtà Reges virtute supremâ
Eminet, integrâque fide Bayardus, et isti
Tu propior Catinate ævo, sapiensque Torinnî.

O Deus, immensum justo moderamine mundum
Qui regis, hanc tandèm placato lumine gentem
Aspice, quæ miseris tot casibus acta, nefandos
Ingemit errores, et, avito reddita sceptro
Clementem memori Regem veneratur amore:
Optatâ cum pace, Deus, de sedibus altis
Virtutum nobis agmen demitte decorum;
Mitte et Amicitiam, quâ non mortalibus ægris
Dulcius ullum unquàm munus, Deus, ipse dedisti;
Lux tua consiliis præfulgeat, atque fideles
Recta magistratus ad verum semita ducat;
Da nostri te digna canant mansuraque vates;
Et nostri tua percipiant miracula Docti;
Virginibus tenerum nostris infunde pudorem,
Et puros animi sensus, castosque lepores;
Concordi benè nupta viro, placidissima conjux
Ornamenta probos sibi amet pulcherrima natos;
Uberibus semper nostros da messibus agros,
Da semper colles tumidis gaudere racemis;

Atque utinàm ille tuæ sol majestatis imago
Hâc possit Patriâ nil unquàm visere majus.

Nùnc saltus iterùm et sylvas subeamus opacas,
Findit hiulca æstu dùm sol rapidissimus arva,
Nec nisi per sylvas spatiis reperitur amœnis
Frigus, et herbarum, zephyri cum flamine, odores.

Armeriam staticen juxtà cistosque coruscos
Cæruleâ viridis Veronica surgit aristâ;
Resinosa suo se Chamæpithis odore
Imas ad pinus prodit; lactentia acerba
Brachia protendit viridanti Euphorbia fœtu;
Emicat inculti suavissima gemma Dianthi;
Incultasque rubent benè olentia fraga per herbas.

Ut benè moratâ nos vivimus urbe, silentes
Sìc Plantæ inter se variis in saltibus. Ultrò
Ad commune bonum conspirat quisque, tuentur
Infirmos validi; patronorumque quotannis
Ritè caput memores exornant flore clientes.

Asper acuta rubus protendens spicula, fidi

Nocte dieque vices agitat custodis, et acres
A plantis morsus pecudum nascentibus arcet.
Mille alii frutices, examen amabile, læto
Dant faciles fœtu baccasque nucesque drupasque.

Soles post aliquos hùc undique rustica pubes
Certatìm studiis alacris ferventibus ibit;
Et croceas viridi nuculas è termite pastor
Demittens, animo dabit exultante puellis.

Intereà celsos tollunt ad sidera ramos
Quercus, et Ornus Acerque, et vertice Fraxinus alto.
Quarum nonnullis sulcârunt fulmina frontem,
Ast aliæ antiquam fatis felicibus umbram
Extendunt, nullo nec læsæ vulnere regnant,
Propitiumque sibi divûm testantur amorem.

Illarum suprema inter fastigia nidum
Ædificat longè rivali corvus ab omni.
Arboreis verò foliis errantia nunquàm
Agmina dinumeres animantûm. Scilicet imâ
Ab radice ubì serpit iners Hypnum inter arenas,
Ad rami extremum superis qui diffugit auris,
Vivas mille atomos enutrit rimula quæque,

Nodum et quemque habitat plebecula plurima , primo
Vespere quæ vitam claudet , manè orta , senilem.

Dùm lux alma datur , vitales mittit in altum
Sylva auras, vegetantem animam queis ducimus omnes;
Arborum enìm fibris radices acribus ima
Telluris penitùs subeunt , laticesque profundos
Exsugunt, nubes qui deindè feruntur in altas,
Montanis lacubus ne linquat Oreadas unda ,
Lætaque ut innumeris humescat fontibus arva.

Magnifici ô fluviique lacusquè et stagna quieta ,
O vestros mihi thesauros aperire virentes
O utinàm liceat, madidosque subire recessus ,
Ponit ubì ĭmbellis placidum querquedula nidum ;
Et vestris ortos latebris discernere juncos ,
Squammosæque humiles hortos cognoscere gentis !

Florentes intèr felici gramine colles
Consistamus , ubì longo sanmauria prata
Circuitu illabens lætissima Matrona lambit.
Illìc immuneræ salices pendentibus undas
Occultant , rectis vel tangunt sidera ramis.
Magnificus , salicūm folia inter glauca , Cerambix
Umbrosas roseo ripas inspergit odore.

Surgentes vitreas parte ex utrâque per undas
Nymphææ latis fluviale tapetibus æquor
Insternunt ; flore Erigeron flavente , rubensque
Desertas hìnc indè tegit Salicaria ripas.
Tuque ô candentes niveo, Convolvule , flore
Urceolos crescendo rubos appendis ad omnes ,
Omniaque innumerâ vacua intervalla coronâ
Intexens , variis das vincula mollia plantis.

A villâ procùl haud nunquàm mihi manè vaganti
Se lacus incultos per montes objicit, omnem
Cui tegit humiferis tenebrosa vaporibus oram
Bruma ; sed hos postquàm radiis penetravit acutis
Phœbus, in aërios consurgunt undique tractus ,
Jamque lacus lucere , levesque evadere in auras
Et spectrorum instàr per sylvas ire vapores.

Splendida tùm mihi se circùm undique pandit imago :
Rupibus impositæ rupes in margine aquarum
E rimis numerosa altis virgulta sub auras
Exertant , viridisque cubilia mollia musci
Mollis hyperboreæ non vincit pluma volucris.
Spinosæ sub aquâ levis ambulat arcula trapæ ;
Æolio si quis ventorum elapsus ab antro

Seditiosa lacûs miscet vada, plurimus imam
Ad ripam ante pedes fructus mihi pellitur æstu.

Sìc fontes intèr vitreos plantasque salubres
Doctrinæ studio versari sedulus Atys
Gaudebat, profugæque vigil pretiosa juventæ
Lucro apponebat festinâ tempora curâ.
Bis denos ætas vixdùm compleverat annos,
Finitimis circùm ille locis jàm noverat omnes
Plantarum species; nec eum unquàm fallere euntem
Subtus aquâ trepidæ poterant resonante paludes,
Ardua præcipiti nec pendens culmine collis.
Plantarum ille habitus oculo observabat acuto,
Et quod sit cuique ingenium, quo denique more
Quæque adolescat; ubì verò aspirante Favonî
Molli aurâ nonnulla sinus aperire feraces
Cœperat, ipse loco nascentem carpere florem
Et chartâ insertum duplici exsiccare, peritus
Naturæ formam et proprios servare colores.

Sic Atys. Studiò sed èt illi insignis eodem
Concordique fuit dilecta Lucilia amore.
Cui decus egregium formæ excellentis, at ipsâ
Formâ animus longè fuit excellentior. Uno

Rure utrumque tenet Morrencia Vallis, ibidèm
Jàm vinclo dulci conjungere utrumque parentes
Unanimique ipsis Hymenæus Amorque parabant.

Anno quoque diem natalem virginis illic
Festivis celebrare choris ludoque solebant;
Tùnc ludi mutare locum, sylvæque virentis
Frondosâ festum statuunt agitare sub umbrâ.
Jussus amans ornare locum, proficiscitur ardens;
Consiliis tenerum variis depascit amorem,
Detrahit inceptis, addit, mutatque vicissìm.
In sylvâ arboribus vacuum patet, atque per umbram
Circùmfusam hilari spatium penetrabile luci;
Hìc ludit zephirûm blandissima turba; dieque
Vel mediâ nitet, auroræ ceù frigore, gramen.
Ipse altos circùm ramos inflectit in arcus,
Lætaque festivis intexit vincula sertis.
Hæc subter, viridante torum de cespite fingit,
Dilectumque sibi, nivea inter lilia, nomen
Inscribit, facilique fluentia carmina venâ,
Facundo nunquàm cunctantia carmina amori.
Tùnc opere ex votis perfecto, crastina lætus
Gaudia prælibat : quâ mente puella sub arcus
Ingressura, genas quo perfusura pudore,
Addita quùm notâ dextrâ ornamenta videbit.

Involvunt sylvam tenebræ ; tonitrusque tumultus
Quo dudùm reboant longinqua cacumina , multo
Nùnc sonitu propiùs, magnoque fragore minatur.
Et salve , Àtys ait, felix ô sylva ; beatos
Cras subitura tuos dilecta Lucilia ramos.
~~Illius~~ + ergò truces ventos tumidasque procellas
Amoveat procul et blandis Amor advolet alis ;
Et nullo doleat commota Lucilia casu !

Has dùm voce preces effundit supplice, nubem
Rupit et æthereus miseri latus abscidit ignis.

Se postquàm rutilo sol aureus extulit ortu,
Continuò celeres alacri de rure puellæ ,
Ornatæ nitidos cyanisque rosisque capillos,
Vimineis cererem lectam caseosque recentes
Imponunt calathis , cerasorum et dona suarum ,
Omnia nàm cerasis arva illa seruntur opimis.

Ad viridem in sylvâ lætissima ducitur arcum ,
Haud nempè horrendi præsaga Lucilia fati.
Festivos modulando sonos ad limina nota
Deveniunt ; ipsa ingreditur ; verùm arida subtèr
Virgulta exangui deformem aspexit Amantem

+Hinc pius — — — ——— ——

Vultu, incumbentem semiusto pectora trunco.
Te-ne, ait, Atys! Et ægra, amens, præcepsque dolore
Labitur, exanimisque, ipsique simillima morti.

Suscipiunt miseram sociæ, flentesque gravatum
Sustentare caput, mutosque levare dolores
Conantur, gelidamque invisâ abducere sylvâ.

Per menses octo, ingenti deperdita luctu,
Amissum infelix videt usque, usque audit Amantem;
Nec sociarum unquàm, nec vocem audire parentum;
Pectore sed tacito gerere immedicabile vulnus.

Quas modò dilectas studio dulci ipsa fovebat,
Non valuêre hiemis Plantæ tolerare pruinas;
Disperiêre omnes. Crudeli ipsa ante senectam
Tabe peresa, diem modò erat subitura supremum.

Advenit ecce puer, flendo qui multa, parenti
Ægrotæ flores poscit miserabilis aptos
Qui celeri valeant morbum exegisse medelâ.
His ad se meminit revocata Lucilia Amantem
Heu! miseros nunquàm non exaudire vocantes.
Tùnc afflicta gravi sustollens membra dolore,
Conatur pede non firmo se ferre per agros.

Aureus eois consurgens Phœbus ab undis
Luce renascenti colles spargebat; amico
Experrectæ omnes paulatìm sidere plantæ
Udum efferre caput, floresque aperire coruscos.
Purior ambrosiis spirabat odoribus aër.
Frondosis micat è latebris genus omne volucrum;
Hæ per aperta petunt nidis vocitantibus escam;
Illæ, dulcisono dumeta per obvia cantu,
Dulcia jucundi modulantur gaudia amoris.
Lætantes audit gemebunda Lucilia, at ipsâ
Parva legente altæ miscetur salvia rutæ.
Hæc etiàm coquit ipsa redux, ægræque salubrem
Dat, triduo quâ tetra lues fugit acta, medelam.

Officio jàm tùm generosa puella benigno
Mœrorem solata, Atymque imitata, virentes
Per campos errare, bonasque excerpere amabat
Queis, ut et ipse, inopi quiret succurrere, plantas.

Vos ergò per agros ite, ô quibus aspera menti
Tædia, vosque artis studium quibus acre medendi,
O Amythaonii, juvenes, Chirontis alumni,
Ite: hominum tristes miserantia Numina morbos,
Pollentes plantas ad quemque dedêre levandum.

Omninò tria constituunt primordia plantas :
Oxygenum, Hydrogenumque, et nigro carbo colore
Hæc almæ diversa togam primordia terræ
Pictorum variis florum ornavêre corollis ;
Diversas et opes, ut cujusque indiget usus,
Diversis genera aptando regionibus, aptant.

Importuna senem si quandò tussis anhelum
Spasmatibus crebris quatit, humectante syropo
Permulcens violæ sedat præcordia succus.
Febrili si fors plaga arserit aspera flammâ,
Lilia densa levant coctis radicibus æstum.

Aspice ut ad Trojam dejectis vulnere Atridis
Dictamnum medicâ fert callidus arte Machaon ;
Et, mora nulla, *imo stetit omnis vulnere sanguis*,
Excidit et docilis, *nullo cogente*, *sagitta*.

Divitibus dulces admota papavera in usus :
Quem juvat angusto sapientûm insistere tecto,
Nempè superba levi somnus penetralia pennâ
Quùm fugeret, cruciatur ubì anxia cura sub auro,
(Quid non divitiæ possunt !) nova planta feraces
Usurpat sulcos, sensim et lactentia fundit
Pocula, pacales Morphei imitantia succos.

Sicubì Sparta fuit, dictæque à Pallade Athenæ,
Juxtà Argos veteres, Agamemnoniasque Mycenas,
Candida fragranti sese rosa tollit odore,
Nobilibus quondàm, per se nùnc nobilis, arvis:
Cujus Reginis humor servatus in auro
Nectareos vincit latices, quibus ipsa deorum
Cœlestes quondàm mensas regio illa beavit.

Dudùm per sylvas et quæsivêre per agros
Si qua levare gravem possint medicamina amorem,
Quippè aliquas rati succis felicibus herbas
Ægris posse animis optatam afferre quietem,
Emollire alium rigidâ asperitate superbum,
Et revocare levem pristina in vincula amantem.
Frustrâ. Solis enìm doctissima filia Circe,
Vertere naturæ potuit quæ carmine leges,
Inque feras jucundo homines mutare veneno;
Et quæ, Thessalici succensa herois amore,
Impia sopivit patrios Medea dracones,
Infidum nunquàm valuêre reducere amantem.

Quæ desunt, ne nos dotes quæramus in herbis.
Numquis eas numerare queat quibus infima abundant
Herbarum genera ipsa? Humili propagine muscus

Lapponas fovet et Lapponum dulcia cervis
Pabula dat, nidosque avibus, cunasque sciuris.
Ipsi etiàm musco debentur mille colores,
Splendidaque innocuæ spectacula in aëre flammæ.
Humida si densi viget usquàm copia musci,
Illìc sub terrâ vitrei latet unda fluenti.
Montibus inspersus summis et collibus, arvi
Labentis tenui reparat radice ruinas;
Olli namque hærent pulviscula, rudera, arenæ,
Arida quæ tumidæ verrendo rura procellæ
Circùm altos rapido sustollunt turbine montes.
Per loca saxorum cava, per latera ipsa, retentis
Ruderibus, Boreæ victricia germina aluntur.
Plurima ubique virent, nascentes undique sylvæ
Humiferos ad se sensìm alliciendo vapores,
Effundunt vitreos omni de vertice rivos.

Tenuia pratorumque et agrorum munera, flores
Pinxit acu doctâ Tritonia diva, levique
Longa inter filo sinuosi stamina pepli,
Purpureasque rosas et jasmina texuit alba.

His quoque cælantur Regum diademata, et ipso
Alta columnarum capita exornantur acantho.

Virtuti quàm multa dedit, quàm multa fideli
Pignora amicitiæ, monumentaque dulcia, Flora!
Nobilia obscurâ quot nomina nocte laterent,
Immortale decus nî flosve arbosve teneret!
Divitiæ pereunt, vis et vigor interit omnis;
Quod struxêre homines pede sors inimica superbo
Proruit, ipsorumque ferit caput impia Regum,
Regalesque domos et signa evertit aliena;
Sed commissa sibi, fatorum arbuscula victrix,
Nomina in æternum fert, ære perennior, ævum.
Scilicet hæc renovant verisque hiemisque vicissim
Perpetui reditus, neque diluet ulla vetustas.

Tanta tibi, ante alios, debetur gloria, Docte
O Linnæe, tuâ densas qui luce tenebras,
Ut Deus, immensamque diremisti ordine molem.
Terræ visceribus quidquid natura recondit,
Quidquid in aërio tractu, vel spirat in undis,
Quidquid vere fovet genitabilis aura favonî,
Omnia tu vidisti, aliisque videnda dedisti.

EXPLICIT BOTANICÔN LIBER SECUNDUS.

BOTANICÔN

LIBER TERTIUS.

Quum cœlo micat æthereæ spectabile Libræ
Sidus, et exæquat placidas cum luce tenebras;
Pampineis cinctus foliis Autumnus et uvis,
Hortorum imperio, cedente Æstate, potitur.
Omnigenas, pleno quas fundit copia cornu,
Inter opes, risusque, et alacria gaudia, rure
Quàm juvat Autumni dulces traducere soles!

Vos quorum vitreis illimis Matrona lymphis
Lambit agros, vosque ô quos Bacchi munere dives
Collis alit, dictus non frustrà collis ab auro,
Lignea nunc resonent læto reparata labore
Dolia, nùnc uteros nova cingant vincla rotundos.
Jàm gravibus plaustris advecta, cadisque rubescens
Effusis, *spumat plenis vindemia labris.*

Aonii primus qui per juga lubrica montis,
Ardua Botanicam Musarum ad limina duxi,

Austeræque modos mollivi carmine linguæ ,
Ipsius ecce iterùm fidâ cano munera voce.

Semina jàm florum quos nostra ubicumque tulère
Arva, vides flavo nùnc maturescere culmo.
Quorum pars impunè leves agitata per auras ,
Graminibusque diù densis abscondita , tandèm
Germinat ; undè ultrò fruticum propago renasci ,
Et renovare solet viridaria læta Cybele.

Cætera sollicitus vigili nisi semina curâ
Rexeris, intereunt nullà reparabilia arte:
Sic ea quam miseris relegendam in messe relinquunt
Agricolæ , nulli mox âpta periret arista.
Felices , quos sponte tulit lætissima , fœtus
Materno indulgens Natura educat amore ;
Non ità quos multis operosa industria curis
Excolit. Ignavâ si fors rubigine torpet
Vomer , mœsta Ceres neglectis exulat agris ,
Atque horrens redit infaustâ propagine sylva ,
Lappa tenax , ebulusque nigrans , et carduus asper.

Naturam propiùs scrutari , et tollere densa
Vela juvat quibus illa solet sua condere sacra :

In gremio florum quantâ nova semina curâ,
Quantâ arte effingat, libet inspexisse. Veterno
Confusa æterno qui germina prisca diremit,
Et formam dedit, et certis parere coëgit
Legibus, ille suis habitari animantibus orbem
Nascentem voluit. Qui verbo scilicet uno
Dixit, et ecce leo desertâ irrugiit orâ,
Sese aquila in superas ausa est attollere nubes,
Atque erexit homo sublimem ad sidera vultum.

Sed nudi montes, importunoque paludes
Obductæ limo, semper deformia visu
Arva ostendebant. Jussit Deus, atque virenti
Veste velut sese lætissimus induit orbis;
Jussit et ille novis terram annua munera frugum
Præbere hospitibus, fœtusque edendo perennem
Quamque suo gestare sinu sua semina plantam.
Sic humilis viola, ingenti sìc tegmine quercus,
Omnis et instruitur miris genitalibus herba.
Nempè leves medio surgentes flore columnæ
Fœcunda è summo pulviscula vertice librant,
Quæ super utriculos stillantia segnibus æstum
Seminibus vitamque per intima viscera mittunt.

Mox cadit elanguens, marcetve effœta corolla,
Primitiasque novi jàm fas discernere fœtûs.

Seminibus tamen instructæ non semper eosdem
Plantæ habitare locos debent ; namque aridus illas
Excipiet vertex, has humida ripa paludis;
Et variis varium semen stationibus aptum est.

Montibus apricis si qua immaturiit, altas
Alitibus similis volitare exultat in auras ;
Atque olli, quâ se tollat, data crista volucris,
Aut levis ala, apicisve agilis plumosa supellex.
Subtili, sic artis opus, globus aëre plenus,
Se postquàm dubio motu libravit, ad astra
Consurgit, summoque minantia castra volatu
Desuper explorat, trepidantesque arduus urbes,
Hostilesque vias, artesque, minasque, dolosque.
Quo duce, Florusiis nutans victoria campis,
Impigra Francigenûm tandèm vexilla secuta est.
Seminibus, liquidas studium quibus ire per undas,
Pro pennis diversa, levi pro casside, cymba est.
Decedente die pars vela dat, atque silentis
Æqua lacûs, stellis ducentibus, æquora lustrat ;

Cætera remigiis, adverso flumine, lembos
Molitur, facilisve secundo defluit amni.

Sic et in oceano, plantarum plurima classis
Immensum spatium, nullò duce, navigat, atque
Desertis passìm nova mittit semina ripis,
Orbis et extremos attingit denique fines.

Germina ne lædant latices inclusa, phaselus
Undique consuitur mirâ impenetrabilis arte.
Quìn et sæpè, ut aquas aditu prohiberet ab omni,
Naviculæ ceram toti natura tenacem
Illiniit. Tali defensa indumine, lata
Flumina ceriferæ transmittit bacca myricæ,
Nocturnos quæ munus apum benè supplet ad usus,
Multaque planta suas quam læta America per undas
Nare videt. Vos ô, sapientis libera Penni
Progenies, facili dùm pax favet alma labori,
Fœcundæ telluris opes expromite; opimos
Vastorum viridi Fluviorum in margine, et altis
Mille jugis latè circùm quæ vestra coronant
Arva, manu haud segni, tàm ditia munera, fructus
Colligite, et nobis vitalem emittite ad usum.

Jàm nostri passìm ornantur splendentibus horti
Asteribus ; jàm magnifico sub tegmine euntes
Cedrorum , vacuis vestra acta evolvimus horis ;
Hùc tàm multa venit vestris è saltibus arbos ,
Ut , sæpè insidens peregrinâ Gallus in umbrâ ,
Nesciat in patriâ ne , recenti an vivat in orbe.

Delicias inter quas copia tanta novorum
Præbet alumnorum , venturi cura sit anni.
Qui dudùm inclusus cellâ interiore jacebat ,
Nùnc fugiente , solum florale revisere , somno ,
Bulbus avet : certo quod nuntiat indice gemmans
Summus apex, frondesque novas jàm sponte virescens.
Ne brumam expecta. Læti blandissima turdi
Vox ubì ad attentas in sylvis personat aures ,
Splendeat in manibus rastrum, floresque futuros
Defossâ accipiant apta incunabula terrâ.
Ordine quodque suo genus hìc depone : reclinem
Narcissum , et croceam quæ multum fundit odorem
Jonquillam, et miseri heu ! pueri monimenta Hyacinthos.

Flos thalamo tùm quisque repullulat; atque parentem
Undique præcingit natorum densa corona.

Nunc etiàm sese nobis olitorius hortus ,

Optima commendat virtutis imago modestæ.
Quot namque areolis accepit idonea cultis
Semina, coliculi totidèm nunc undique surgunt;
Quotque in flore novo poma induit, utilis arbos
Tot matura tenet pendentibus undique ramis.

Gallica si qua olìm celebravit versibus hortos
Musa, diù passa est insani tædia fastûs;
Nec sine circuitu verborum dictus inani
Faseolus, spiris ramo innectentibus hærens;
Daucus et auratus, rubicundaque Beta superbam
Aurem offendebant, quantumvis grata palato.
Non ità nùnc; Musæ nec dedecus afferet ullum.
Agresti, solidum si crispa tumescit in orbem
Brassica, ab Insubrià nobis transmissa feraci.

Forsitan inductis Apium mitescere fossis
Disceret et candere, Rumexque extrema viarum
Ordinibus longis ornare, virereque ad undam
Scandix; hibernoque ad murum sole refota,
Primo vere daret frondes Lactuca tenellas.
Non verò tàm multa decet tentare; venustas
Haud rudiore aliquot describere carmine plantas
Sit satìs: instar apis temère hùc volitantis et illùc,

Candida nùnc inter gelsimna, novosque dianthos,
Me juvat hórtorum comptos cecinisse lepores;
Nùnc saltus sequor umbrosos veneresque remotas.

Vos, loca qui tepido recreatis frigida flatu,
O Gnomi, Sylphique, virens quos detinet umbra,
Antrorum convexa ulmósque relinquite celsas;
Vosque levi pennâ tenuissima turba deorum,
Manè leves roseo qui spargitis æthere rores,
Et levia aëriis agitatis nubila in oris,
Semina fungorum, cunctos fallentia visus,
Per placida occultâ nemora, ite, inspergite dextrâ.

Mortales oculos hebetans, nox humida velis
Lascivosque deos operit magicumque laborem.
Cuncta sed exoriens sol detegit: undique surgunt
Cauliculi sine flore ullo, sine fronde; sed omnes
Protecti lato orbe caput, variique colorum.
Pars diversa locis, soli in stationibus astant;
Verùm alii, ut fratres decet, unâ in sede morantur,
Atque ulmos inter muscosas agmina amica
Conspexisse juvat, sociataque castra. Sed hostis
Jàm terebrâ tentare ipsos non unus, edaxque

Immisisse genus. Prædâ properemus opimâ
Antè frui ; nihil est Buliardo dante timendum.

Fumosâ indutus tunicâ, Boletus edulis,
Candida nectareo præbet pulpamina odore.
Campestres illìc, epularum gaudia, crescunt
Agarici, quos sæpè suis ars imperat hortis ;
Hìc inter varias Albellus pullulat herbas,
Atque Aurantiacus posuit tentoria dives.

Lenæo dilecta filix, invisa sed almæ
Frugum inventrici, mediis nùnc floret in arvis.
Cujus in exiguis abscondita semina nodis
Ostendisse libet sub fronde hærentia ; at alto
Intonuit latè tempestas horrida cœlo :
Insani vada commôrunt Neptunia venti :
Infremuêre procul freta ; terrificoque fragore
Fumosi feriunt spumantia littora fluctus.
Nùnc properemus ; opes nùnc vastâ effundit in orâ
Oceanus. Tantas numquis penetrare sub undas
Atque profunda queat miracula tangere, ab imis
Nereïdum nisi tempestas avulserit arvis !

Nostra quot effulgent per prata, tot æquore in illo
Pubescunt varii variâ propagine flores.

Quùm diversa novâ per pontum corpora formâ
Condidit, ipsa etiàm Fucos natura marinos
Per caulim voluit vesci, radice carentes;
Viscoso circùm perfusi glutine, summos
Apprensis strictìm per caules rupibus hærent.
Expedit his omnis locus: innascuntur in omni
Rudere, cæruleæque inter laquearia divæ;
Insiti et in rutilis conchilibus, ardua circùm
Saxa simùl dorso scopulosque vehuntur opaco.
Nullâ ope multi alii, super æquora salsa natantes,
Insternunt viridem oceani per summa tapetam:
Tercera gramineis ità cingitur insula zonis,
Tercera, vicinæque aliæ, quibus imperat, octo;
Sæpè ubì tristis hyems tempestatesque sonoræ.

Ut splendere dedit Fucis natura marinis,
Sìc illos non ulla potest abolere vetustas.
Avulsos postquàm violentia rupit aquarum,
Oppressitque diù sterili ingens agger arenâ;
Si tetigit fluctus, mora nulla, erumpere rami
Surgentes, jàmque ipsa novis revirescere gemmis
Planta, novosque natans agitare per æquora flores.

E pelago egressi, jàm nos orientis in oris

Quæramus nova per medias spectacula terras.
Impigra mens levibus pennis exsurgit, et omnes
Antiqui tractus volitando amplectitur orbis:
Nùnc Germanorum mores observat et urbes,
Sarmaticosque audit gemitus, fecundaque latè
Littora miratur quæ Volga interfluit ingens;
Cernit et eximias Thibeti in montibus herbas,
Parcarum tacitâ quæ vim virtute repellunt;
Sinarumque sequens longum rapido impete murum,
Ulteriore hilaris tandèm requiescit in orâ.

Hìc bis quinque virûm sublato millia signo,
Agminibus variis colles atque avia lustrant
Arvorum, villas non vastatura nec agros,
Nec prædas nemorum è latebris raptura cruentas.
Montibus in vestris ergò, genus omne ferarum,
Dilectas intèr socias, prolemque tenellam,
Pascite, securosque agitate per otia ludos.
Bellica turba nihil, nùnc pacis amica, silentes
Per sylvas quærit, nisi plantæ munera opimæ.
Hunc et in abrupto torrentum margine, et imas
Ad rupes, et saxorum in radice minantûm,
Aut nemore in medio, foveæ vel ad ostia cæcæ,
Inveniunt panacem optatum, facilique retectum

Indicio ; radii nàm tres in vertice summo ,
Quorum quisque caput folio quino impare inumbrat.

Autumni ex ortu, rigidæ usque ad tempora brumæ,
Indefessa phalanx deserta immensa pererrat ,
Et carptis opibus telluris onusta , peracto
Munere ovans , sese reginam vertit ad urbem.

Intereà mutata novos natura colores
Induit; antè errans, primo sed frigore pressus
Humor plantarum, vario diversa rubore
Illustrat folia, et nemorum vela inficit auro.

Conspicienti ăcerem præcelso in vertice montis
Splendere auricomo tùm sole videbitur arbos.
Hoc verò tantum decus , ornamentaque tanta
Non mihi tàm rident , viridis quàm dulcia veris
Tempora ; nàm tristem fugitivâ abscedere pompâ
Autumnum reputo mœrens ac multa revolvens.

Vallibus in mediis , sinuoso ubi densior amnem
Labentem insequitur flexu vapor , humida flores
Nùnc quoque , pallidulos sed fundit frigore tellus.
At seræ , collis juga per declivia , plantæ

Umbellas gelido curvant horrore rigentes.
Hìc surgit lùctûs, Scabiosa, fidelis imago :
Nulla infelici planta est tàm dulcis amanti,
Namque procellosis ipsa est obnoxia nimbis.

Te si fata, mihi si te nimis aspera fata,
O dulcis conjux, rapuissent. . . si qua parentis
Ira domo, ô superi ! tenerum amovisset amantem ;
Te ve sacris, ubì nùnc sola atras noctua voces
Necquicquàm ingeminat, claustris vovisset... at ecce
Vivis, Elisa; mea es, mea dulcia gaudia sola es.

Per medios urbis strepitus, tranquillave ruris
Otia, semper ades mihi tu, comitaris et absens.

Multa observanti si quæ mihi digna videntur
Queis mentem advertas nec inanem, curo ferenda
Lætus. At innumeras nùnc undique cerne volucres
Hàc procul è regione simul migrare parantes :
Scilicet à plantis atque autumnalibus illæ
Indiciis ad iter tantum, anno quoque, moventur.

Nàm tempestatum simul ac, et munere solis,
Venturis avibus stat copia certa ciborum ;

Tum libycis illæ certatìm excedere ripis ,
Et petere aërio borealia littora cursu.

Dispositas at ubì variis regionibus escas
Consumpsêre, fugam parat undique quisque; tumultus
Undique, conventusque; cohors tùm quæque vicissìm
Avolat, atque uno procedens agmine , lætas
Non intermissis repetit fervoribus oras ,
Quò vocat immensis nova jam seges aurea campis.

Nùnc etiam timido pulli per inane volatu
Pennam agitant , nec iter sed enim novêre paternum;
Sæpiùs et querulam ducentes gutture vocem ,
Respiciunt natale nemus primosque penates.

Dilapsis avibus , pomorum cincta coronâ
Pomona ecce venit , spemque anni fertilis implet.
Undique concussâ creber pluit arbore fructus ;
Malorum aggestis jàm torcularia acervis
Exundant, cupæque , et dolia cuncta ; gravique
Sub molâ obteritur per gyros dulcis eunte
Copia. Cur succum , quem non benè nôrat , amaris
Vocibus , Aïaci facundus præco Lyœi ,
Campanæ gentis mores oblitus avitos ,

Increpat? Ille suas ad cœlum laudibus uvas
Tollat, et ambrosium spumosâ aspergine odorem:
Mali felicis generose ô Nate, virile
Illi infudisti Normanno robur, adustis
Qui ratibus fidens domuit fera corda Britannos.
Ipse tuâ virtute vigens Cornelius altam
Melpomenæ erexit parisino in littore Scenam,
Dignaque Romanis depromsit carmina gestis,
Romanosque dedit nobis audire vel ipsos.

Dulcia tu reddis torpenti gaudia musæ,
Spuma tuo si candidior super infremit auro.
Quæ fallente mero redit usque, et sævior ardet,
Te, mora nulla, fugit rorante exterrita febris.

Agricolæ non continuâ, quæ te dedit, arbos
Curâ eget; ipsa sibi satis est, opis indiga nunquàm;
Tàm multos, nullo auxilio, dat prodiga fœtus.

Gaudet et ipsa Ceres hâc arbore; namque sub umbrâ
Ramorum, felix contemnit arista procellas.
Ergò dapem nobis ager idem et pocula profert.

Salvete, ô densæ queis gaudet Neustria, mali;

O utinàm vestri latices mihi, nectar avitum,
Si contemptoris maledicta proterva refelli,
Explevisse meum dent, nec sine honore, laborem!

Dilapsæ longo Sylvarum in margine frondes
Instravêre vias, imisque paludibus humor
Emanat tristis, brumasque inducit opacas,
Immensisque operit mœrentes nubibus agros,
Et se lugubri texit velamine Phœbus.

Quem frustrà lachrymans et supplex terra precatur
Maturare pigros fructus et semina sera.
Non maturescent; impuro namque nefanda
Mucore infecit putredo cuncta, nec ipsos
Pendentes ramis fructus obscœna celœno
Abstinuit fœdare, cavâque abscondita capsâ
Semina, turgidulâ jàm lactescentia pulpâ.

Pestem verò istam natura aliquando repellit,
Cæruleo splendore polus, blandique calores,
Sudus et à zephyris aër libratus amicis,
Cuncta fovent lætos, ut verno tempore flores;
Cuncta mihi per agros, ut verno tempore rident.

Nonnunquàm infausto terram quoque vidimus æstu

Torridam, et Autumni per tempora tota salubres
Necquicquàm roris latices pluviasque rogantem:
Funerei cœlos obscuravêre vapores,
Ipse quasi extincto deformis sidere, Titan
Lugubri infandùm ferrugine squalluit; altas
Unda tumens pelagi spumescere semper ad oras;
Plura polo nunquàm cecidêrunt fulmina, et atris
In noctis tenebris horrendæ arsêre cometæ.

Germani magno Iberique timore pavebant,
Quum vestræ, miseri, tristissima fama ruinæ,
O Calabri, advenit. Vastâ sub mole Vesevus
Ecce furens iterùm horrendo mugire fragore,
Et fumum ingentem ad nubes piceamque procellam
Ignivomosque imbres barathro eructare tonanti.
Protinùs erumpit magno impete flamma, reclusis
Culminibus, longoque rubentia turbine lambit
Sidera; tùm liquefacta imo de gurgite saxa
Surgere, et è mediâ pulsata tonitrua terrâ.
Sulphur et exundans ardenti mole bitumen,
Amne simul rapido, montis latera ardua sulcant;
Et valles ineundo cavas, imitantur averni
Tartareosque lacus phlegetonteumque fluentum.

Antiquas horrenda tenent incendia sylvas;
Sæpè feræ notis pavidæ insistendo latebris,
Antè pererratis relegunt vestigia retrò
Tramitibus, pulsæ propioribus undique flammis.

Tristi monte procul, tectisque ardentibus, ipsi
Pallentes fugêre homines, et passibus errant
Incertis: titubans ætate metuque senectus,
Labentem adjutans uxorem sponsus, et ulnis
Spem solam, natum mater complexa tenellum;
Frustra: nàm rapido maris unda fragosa tumultu
Devastata novas infert in littora clades.
Mota Apennini juga contremuêre; profundis
Visceribus fumos vomit undique terra dehiscens;
Ipsaque quassa ruunt firmissima mœnia, et imos
Ad manes vastâ lapsa oppida tota ruinâ.

Fortè erit, attoniti, post sæcula multa, nepotes
Ut tandèm mole inveniant oppressa sub altâ
Oppida, templa, domos, decorata palatia magnis
Porticibus, mirabilium monumenta laborum.
Sìc apud antiquam, fortis quam condidit olìm
Alcides urbem, simili quæ postea clade

Corruit, insignes ipsi invisisse ruinas
Imus, et effosso veterum studuisse labori.

Quid de tot miseris quos tanta ærumna reliquit?
Per loca pumicibus fumoque et plena favillâ,
Cuncta ubì combustis arserunt horrea granis,
Desertos per agros, perque arida prata, juvencos
Agricola inquirit necquicquàm; torrida nullus
Arva eheu! superest duro inversurus aratro.
Nil opis, ac misero spes nulla. Dapem unde gementi
Uxori inveniet prolique? An quercubus ibit
Concussis pastum in sylvas? At ubique nefanda
Horrendis grassata modis tempestas; tristis et arbos
Ærumnam cumulat, radicem ambusta vel ipsam.
Tùnc cineres inter, laceris circumdata pannis,
Apparet miseranda fames; erransque per agros
Perque urbes, primùm angustis irrepere tectis,
Deinde superbarum transgressa quoque alta domorum
Limina, in auratas penetrat penuria sedes.

Intereà immites Erebi Ditisque ministræ
Aëra lethali totum inspersêre veneno.
Spasmata jàm crebræ quassêrunt tussis anhelum
Pectus; ubì verò lux altera nascitur, ardens

Halitus incensis ægrè pulmonibus exit.
Nullus non crepitat contracti corporis artus;
Nec tantis tamèn expuitur conatibus humor.
Seditioso igne excandescunt ora; sed imis
Vix ire in venis torpenti sanguinem inertem
Pulsu credideris. Pondus tenuissima vestis
Immensum. Occluso flagrat ærea clava cerebro;
Atque intestino vis morbi accensa furore,
Vultur ut immanis, lacerat præcordia. Sævam
Post noctem, horrendo quæ tàm diuturna labore est,
Nigret lingua, color pallenti lividus ori,
Omniaque in misero sunt mortis signa propinquæ.

Tu miserum, tu nùnc etiàm, spes alma, relinquis!
Uxorem jàm non audire, aut noscere natos.
Devia mens, febris rapido exagitata flagello,
Se scandisse putat flagrantis in ardua montis
Culmina, se ve profundi in gurgitis ima revolvi,
Et fremit immani maris æstu exterrita. Tanta
Affinis lethi sequitur deliria torpor.
Frigidus obsistit sanguis, fatoque supremo
Lumina clauduntur quartæ finem ante diei.

Hei! loca felici quantùm mutantur ab illo

Littore, ubì villas dites atque oppida læta
Et nemora assidui florentia munere veris
Non poterat satìs admirans spectare viator!

Anno bis fœtus ovis edere læta gemellos,
Ingentes bis agro solitæ flavescere messes;
Melleus ex ornis labi liquor; atque beatos
Usque renascentes fructus ditare colonos;
Effluere usque gravi plenissima copia cornu,
Concentusque chorosque ciêre amor atque voluptas.
Pastorum semper resonare canoribus Echo;
Rupibus è mediis fecundæ assurgere vites;
In testudineum sese curvantia dorsum,
Umbrâ et odore vias hilarare virentia sempèr
Gelsimina et lauri; variisque canalibus undæ,
Hìnc atque indè, velut latos errare per hortos.

Heu! quantùm subitò exitium! quàm lurida pestis
Tàm læta invasit loca! Tetro è sulphure nigri
Torrentes, piceo ferventes igne favillæ,
A Superis omnes emissæ Acheronteque Diræ
Tàm læta horrendo loca mutavêre sepulchro.

Haud secùs imperio in magno, cui splendor inanis;

Præcipuum at columen, populo esuriente, fatiscit;
Regia deliciis luxuriat, atque feroces
Exultant opibus proceres, plebique gementi
Illudunt; miseros at desperatio, et imis
Pectoribus fervens furor extrema omnia suadet.
Erumpunt subitò; ingentes cecidêre colossi
Qui pressam urgebant graviori pondere terram;
Fundamenta ruunt regni convulsa vetusti,
Horrendâque pios ipsos traxêre ruinâ.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

BOTANICÔN

LIBER QUARTUS.

Longo immensarum densa undique Nubium amictu,
Tristis Hyems fœdo nùnc sævit in æthere ; læti
Nùnc anni periit labor ; et stridore frementes
Horrisono venti glaciem advexêre nivemque.
Nullum avium melos ; hibernos exterritus Euros
Fugit amor. Blandis Tityri pro cantibus, atque
Lusciniæ dulci modulamine, tristis aquarum
Spumantûm fragor et caurorum inamabile murmur.

Horrendas intèr mihi, musa, serena procellas
Aspira ; jàm non rosa nec fragrantia frontem
Gelsimina exornant ; nemora infestantur et horti.

Quorum relliquias nudata per arva furenti
Turbine miscet agens Boreas. Tu, docta precanti
Diva aperi quæ vis ità nùnc spoliare trementem

Naturam valeat, lætosque abolere colores,
Motoresque (1) animos tristi vincire veterno.

Cœli muneribus, primo ortu, prædita cunctis
Terra, propagandæ perceperat omnia vitæ
Germina. In his tacita et nondùm discreta latebat
Copia succorum qui mox sublimia celsam
Cedrorum capita ad nubem evexêre; et in illis
Non tantus, magè sed nostris accommodus oris
Humor, graminibusque et flavis messibus aptus.

Illa tenebrosis torpentia germina in alveis
Lætum expectabant, sese expansura, calorem.
Indidit hunc terræ de summo Phœbus olympo
Illabens; placito terra exultavit amore;
Totus et ingenti celebravit gaudia plausu
Mundus, ubì deus æterno splendore refulgens
Sponsæ impertivit decus immortale recenti.

Quæ quotiès propior ferventi advertitur axi,
Graminaque et flores immensoque ubere fœtus

---

(1) Vertuntur species animorum. Virg. Géorg. l. I.

Parturit innumeros, radiis nempè excita blandis.
Quùm verò, quæ jussit iter, suprema potestas
Felici è centro cogit discedere; tristi
Nullus honos, vis nulla; effluxit decolor ægræ
Fronte corona. Truces, quos Phœbi lucida longè
Arcebat facies extremis orbis in antris,
Cùm fremitu venti erumpunt, tristesque procellas
Atrasque inducunt nubes gelidasque pruinas;
Et quæ felici decorabant tempore terram,
Nùnc plantas adigunt remeare in viscera terræ,
Et sese tanqùam tristi occultare sepulchro.

O qui divitias immoto lumine falsas
Temnitis, et modicum propriisque laboribus hortum
Incolitis, nutans nùnc lento arbuscula junco
Custodem ad murum stringatur, et utilis ipsa
Ferri acies curvi ramos præcidat inanes.
Hæc satìs. Infestæ dùm vos circùm ira procellæ
Ventorumque furit, vos tuta per otia avitis
Sub laribus, veterum attentâ præcepta virorum
Mente revolvetis, docili ve sonora canentes
Carmina voce, etiàm seclis victura futuris
Carmina fors ipsi vos invenietis. O ignis
Phœbei monumenta, mihi si quando silentes

Vobiscum vigilare datur fausto omine noctes,
O utinàm vestro mea mens accensa calore
Non indignum aliquid vobis, majusque sepulchro
Concipiat! Tuque, alma quies, sublimium amica
Spirituum, mihi rumores averte malignos,
Et frustrà urbanos aditus, vacuasque loquelas;
Divinus quippè his afflatus rumpitur. Arctam
Claude domum, soli pateat mea janua amico,
Si quis corde pius, sermonibus utilis, ægris
Temporibus blandâ præbet solatia mente,
Me, duce naturâ, naturam attollit ad ipsam,
Ipsiusque aperit nullo conamine leges.

Si quos aspexit placato lumine Plutus,
Illis usque virens et blando suavis odore
Arbor, ab Hesperiis rapuit quam strenuus hortis
Alcides, gelidæ tribuet per tempora brumæ
Vestibulo in tepido magna ornamenta. Metallis
Omnibus ut nitidum splendore supermicat aurum,
Arboribus cunctis ità prænitet aurea malus.
Sola etenìm matura simul nascentiaque offert
Poma, et perpetuos florumque et frondis honores.
Nec pelagi tumidis expurgatum ambar in undis,
Nec cyprio quem misit amor de littore myrthus,

Blanda nec eoæ Tithonidis aura, fragrantem
Quo malus nares beat illa, exæquat odorem.
Olli inconcusso stat robore longa juventus,
Ipsa videt patres natosque senescere, et imo
Quemque, annis sensìm labentibus, ire sepulchro;
Unaque Versalicis etiam nùnc floret in hortis
Quæ duodenorum spectavit funera Regum.

Haud procul à tectis, hibernat ubi aurea malus,
Exsurgat vitreæ spatium sublimius ædis
Cujus et australes et eoos lucidus unà
Frondentes oculis paries ostendat alumnos;
Qui semper tepido nati sub sole, nequirent
In nostrâ sine vulcano consistere terrâ.
His ergò noctuque diuque hypocausta per ædes
Incaleant, longique pari circùm igne canales
Suppeditent æquum noctuque diuque calorem.

Tempore sìc etiàm quo tristia rura pruinæ
Infestant, varios ut verno tempore flores
Offeret, et blandos ut verno tempore odores,
Plurima in angustâ glomerata arbuscula cellâ.

Hæc ut naturæ, sic artis regna; peritus

Ergò benehìc statuet spirantia signa Lysippus :
Juxtà opportunæ procera umbracula Musæ
Nos juvat immensæ sinuosa volumina pallæ
Ostentantem Asiam spectare, micantiaque auro
Tempora, et innumeris gemmis, tumidisque pyropis.

Africa, quà multos posuisti ipsius alumnos,
Nigranti vultu, ferè nuda, habituque feroci,
Nec lasciva minùs, nec ineptos addit honores.

Præcipuo cellæ decori genus omne virentûm
Plantarum, fructusque novi, diversaque florum
Copia. Ab extremis immensi finibus orbis
Hùc accerse theam Sinarum, herbamque Paranæ,
Et suaves Libyæ lotos, ananæque corollas,
Atque anthophyllon Molucarum, Amyrinque Sabæam,
Juniperum ante omnes illam unde emanat opimi
Thuris honos, castâ qui cum prece ad ardua cœli
Tollitur, atque Dei mulcet placabilis iram.

Hospitibus teneris vitis conjuncta, racemos
Undique pendentes ostendit; et ipsius inter
Radices fraga orta rubent; brumæque furentis
Secura, ipsa suos prodit rosa multa colores,

Nix cadit intercà noctuque diuque; at odoram
Sylvestris, stimulante fame, mus obsidet arcem,
Circuitu assiduo viridantia limina lustrans,
Seque adeò exagitat partem indefessus in omnem,
Atque, ubì læta suos traxerunt poma colores,
Assilit, arripiens avido nihil ore repulso.

Ast ubi hyperboreas Obius se vertit ad oras,
Nil plantis illic aut vitrea cella vel ignes
Proficiunt. Illic nulla arbos crescit; at ipsa
Betula nana, salixque ad terram herbacea reptant;
Vix nostros humilis supereminet utraque juncos.

Nunquàm illic menses per senos discutit umbras
Phœbus, et ægrè alios pallenti sidere menses
Illucet. Venti usque truces, tetricæque pruinæ.

Dura crepant lacubus solidis vestigia, et arcto
Inclusi nequeunt innare in carcere pisces.

Turbinibus rapidis altas sublata per auras
Nix ingens, cumulo valles revoluta replevit.
Instabili infelix immersus gurgite cervus

Eluctatur iter necquiquàm aperire ; per ima
Labitur , et niveâ procumbit mole sepultus.

Ipse , caput quatiens , villisque rigentibus ursus
Horridus , immanem rugitu ingente procellam
Indignans , tardis muscosum passibus antrum
Quærit , ubi latitans , et cæcâ solus in umbrâ ,
Absque cibo , quàm longa furit bruma aspera, torpet.

Nos verò audaci deserta cacumina gressu ,
Extremum arctois quæ cingunt finibus orbem ,
Tentemus. Pelagi quàm formidanda minacis
Illius facies , tetro irrequieta tumultu !

In chaos antiquum confundi cuncta , trucesque
Dixeris Oceano tàm fœdo habitare procellas.

Heu ! miserum impavidis qui talia navibus ire
Per maria ausus erit ! Rapido nàm vortice prora
Allisa ad scopulos , inimicas accipit undas ,
Immanesve inter glacies , imitantia ferrum
Æquora , funereis consistit vincta catenis.

Lumine tùnc ursi torvo spatia illa marini

Lustrantes, latè horrendis mugitibus auras
Incutiunt; quibus, in densis exterritus umbris,
Instantem propiùs præsagit navita cladem :
Dulcia si qua domi, periturus corde revolvit.

Tanta pericla tuum triplici, Dux magne, triumpho
Ingenium vicit, placidâ qui mente novarum
Terrarum tractus quærens hominumque novorum,
Et pelagum à Libyâ gelidam permensus ad arcton,
Orbem invisisti, majoremque ipse videndo
Fecisti. Primus tu australem audacibus axem
Circumiens ratibus, glacierum et longa secutus
Mænia, et ignotis freta formidanda barathris,
Frigoris impavidus penetralia ferrea adisti.

Nullum illic animans; spatium sed triste, geluque
Concretum : rigidas volucris nulla audet in auras
Tollere se pennâ, nisi sola assueta procellis
Quæ tulit inde suum, volucris tristissima, nomen,
Per deserta ferâ stridens horrenda querelâ.

Ast ubi pax habitat, felix ibi vita. Furentis
Verberibus jacet assiduis obnoxia brumæ

Insula : diverso genere hìc animantia visus
Nùnc etiàm recreant felicis imagine vitæ.

Littus, ubi apparent vix gramina rara, frequentant,
Cærulei quondam Protei gens humida, Phocæ,
Densa quibus per colla fluit juba, more leonum;
Insulà at in medià Phocarum immota morantur
Agmina, queis ursi nomen fecêre; et arenis
Mobilibus mancæ committunt ova volucres.

Quas inter nullus pavor, ars et nulla nocendi;
Fœdere tanquàm omnes inter pax icta maneret.

Reginæ aurarum sublimes cædibus ipsæ
Abstinuère; altâ riparum in rupe sedentes
Fulmineo volucrem circà non lumine terrent
Ludentem. Sed homo sub amico atrocia sole
Bella infert homini, cererisque infesta per agros
Agmina castra tenent; sulcat globus arva cruentus.

Non iræ pelagi immanes sat multa parabant
Funera: homo secum jàm funera plura carinis
Invehit; et donum cœli vitale, per artem
Heu! nostram, irato fit fulmine sævior ignis.

Alter et Icarius de summâ prælia nube
Imperat, et miseræ dat signa infanda ruinæ.

Hîc atra invidiæ pallentis dextra venena
Comparat, hìc tectâ vigilat fraus impia sicâ.

Ora scelus centum, centum fraus impia vultus
Induit; atque inter fraterno obeuntia ferro
Millia, fraternis et saucia millia telis,
Illorum numero, simul et cruciatibus horum
Gaudet Erynnis ovans; homines ità tetra malorum
Quæ coluêre metunt, propriis nempè artibus ægri.

Dona tamen Cereris vastati tertia mundi
Pars adeò ignorat, neque mittit ad horrea dites
Tàm multas adeò ullus ager quàm posset aristas;
Nec gens ulla suos discit quàm multa per agros
Et nemora et valles lateant felicia dona.

Mitior et quantò sapientior illa ferorum
Gens hominum, ingratas Asiæ quæ dicitur oras
Incolere, unde arcti tumidas ultrà æquoris undas
Proxima prospicere est Americæ littora! Rectæ
Naturæ docilis gens illa ediscere gaudet

Quidquid plantarum profert sua terra, suamque
Progeniem docet atque habitus et nomina vimque
Insitam. O Europæ crudeles impia gentes
Projicite arma manu tandem. Aut si nulla flagrantes
Otia ferre animi possunt, certamine pulchro
Quærite virtutemque artesque beataque fata.

Dissidia hæc tandèm jaceant civilia; et almæ
Commoda naturæ miracula discite, Doctis
Quæ non vana offert succensâ Chymia flammâ;
Jàm vobis magicâ dextrâ ingeniosa poësis
Myrthos Aoniâ laurosque insevit in orâ;
Vobis quæque parat sempèr nova gaudia musa.

Deliciæ ingenio quantæ, quùm summa tuetur
Sidera per latos jusso labentia cœlos
Ordine, metiturq; ignotaque, ut Herschelus, astra
Detegit; inque Deo, defessum luce, quiescit!

Sin, tentare viam ne possim ad limina cœli,
« Frigidus obstiterit circùm præcordia sanguis;
» Flumina amem sylvasque »: imâ sub rupe, latentis
Audiam inexpletâ modulamina Aëdonis aure.

O nemorum sonitus, sylvarum ô umbra silentûm,
Vos mihi deliciæ, mihi semper adeste canenti.

Post sævas noctes quæ brumâ horrente rigescunt,
Udis austrorum putrescere campus ab auris;
Consimili cunctos quæ colles vestit amictu
Nix labi sensìm, longosque emittere rivos;
Tùm tumidi horrendis glacierum molibus amnes
Rupta vehunt magno mugitu vincla; sed omnis
Nondùm cessit hyems: sordescit squallida sylva,
Ardua nudato lachrimatur vertice quercus.

At nonnulla tamèn, triste inter vulgus, amœnâ
Fronde virent. Blando salvete arbusta colore;
In tanto mea vos recreatis lumina luctu.

Ut nonnulla seni rident quoque dulcia, sic vos
Mœsta tenebrosæ mulcetis tempora brumæ.

Vos mihi, vos animum nùnc instaurate trementem
Tanta pericla viæ quam, multa per ardua, primus
Tentavi, arctoas glacies, pelagumque sonantem,
Extremoque austri furibundas axe procellas.

Si quis non magno, brumæ per tempora, sumptu
Circùm ædes arbusta velit viridantia semper
Cernere; nil Cafris, neque Sinis irroget; ipse
Vicinâ è sylvâ, flaventi stipite buxos,
Ilicem aculeolis inter rubicunda coralla
Hirsutam, et ruscum florenti fronde rubentem
Extrahat, et sese non fluxâ recreet umbrâ.

Stagnorum Alnus amans, Corylusque, et Betula candens
Agrestes etiàm decorabunt agmine scenas;
Quæ, simul ac hiemem Boreas frigusque reducens,
Verticibus folia excussis nudavit; oborti
Expediunt sese flores, et multa corolla
Mobilibus se folliculis dat pendula in auras.
Laureolæ quoque sub nivibus traxêre colorem
Daphnides, Helleboroque virescere et ipse December
Gaudet. At his florum properis ornatibus alta
Centimanûs hederæ præcellit copia; siccum
Seù longævæ Orni latâ caput obtegat umbrâ,
Seu veteris viridans extremo in culmine tecti,
Ramorum et longos inflexa per aëra tortus,
Hospitaque alituum, se densum informet in orbem,
Vespere ubì merulæ, fugitivoque agmine turdi

Garrulitate locos hilarant, avidoque corymbos
Ore petunt, similes maturescentibus uvis.

Si libet externas patriis adjungere plantis,
Pulcha Trapezuntis jamdudùm filia nostrâ
Frigoris et nivium victrix assuevit in orâ;
Musarum quæ sæpè comas frontemque Gradivi
Nobilibus foliis, lauri priscæ æmula, cinxit.
Nostris hæc hortis regnet, circùmque vagantes
Eoæ ostendant vexilla fluentia Thujæ.
Africa ab infesto boreæ defendite flatu
Neria, quæ Libyæ juga per nemorosa virescunt,
Et rivos roseis circùm pendentibus ornant
Fasciolis, immugit ubi lugubris Hyæna,
Ebriaque immanis dormitat tigridis ira.

Campus ità ornatur; sed fronte severior altâ
Gaudebit collis piceis et pinibus: imo
Squammeus his conus pendebit acumine, at illis
Squammeus erecto consurget acumine conus.

Denique proceras utrisque adjungite cembras
Ex quibus æquoream classis fabricatur ad undam;

Et quarum inter se collectæ, more modoque
Peniculi, frondes radios imitantur acutos.

Limoso juvat è campo conscendere in alta
Collis, ubi truncos flatu stridente sonantes
Sæva sed immotos aquilonis verberat ira.
Illic, sublimis vasto sub tegmine sylvæ,
Improvisi avium garritus veris amicam
Effingunt animis speciem, et felicia reddunt
Gaudia; nàm rostro jam strenua Loxia curvo
Subtexit nidi summis opera ardua ramis.
Jamque novis soboles plumis induta, paternâ
Exercebit ovans hilares sub fornice ludos,
Quùm volucres aliæ, juncto vix fœdere amorum,
Nondùm perfecto deponent ova cubili.

Tuque, ô nate hyemis, tu confuso agmine musce
Densior, hùc propera te musæ offerre vocanti.
Pronâ continuas quùm tristis aquarius urnâ
Effundit pluvias, et opacant æthera brumæ,
Quùm sternit flores alios inamabile frigus,
Tùm virtute novâ tu, musce, renasceris; atque
Lugentem viridi solaris tegmine terram.

ÆMilii tua tùm penetrare arcana parabat
Mentor, ubì, studii neglecta per otia dulcis,
Ducturum tandèm secum se tempora vitæ
Ultima sperabat. Cui se modò fontium amica
Multùm attendenti nempè explicuisset, et ipse
Nos olim forsan docuisset qualibus ignem
Viribus instantem frons tantula sistere possit;
Innumeris modò vidisset lycopodia ramis
Reticula in magnâ tendentia plurima sylvâ,
Vertice clavato miram jaculantia arenam
Quæ luce ipsa sonoque imitatur fulmina. In omni
Exigua ista loco sparsa et fallentia visus
Vir tanti ingenii læto aspexisset amore,
Haud secùs admirans ac si canadensia celsæ
Tùnc invenisset primùm fastigia pinûs,
Aut, viridi ingentem Libanum quæ vertice latè,
Sæcula jàm mille, opperiunt, capita alta cedrorum;
Haud quippe ignarus naturam sæpè labores
Exiguo spatio ingentes occludere. Iniqua
Consilium innocuum vis lethi abrupit. Amœnos
Sìc inter colles, ubi, mulcens ipse dolorem,
Laudibus abdebat sese, invidiæque furenti,
Extruat hìc pietas monumentum grata modestum:

Simplicitas dilecta viro, dux una piarum
Sit manium; huic tales fas uni accedere manes.
Hinc procùl infelix nimiùmque molesta cupresse.
Hùc sola adsunto formâ virgulta venustâ,
Quæ dormitanti divûm famulentur amico.
Jàm teneris dilecta animis Lonicera, lentis
Viminibus tumulo impositam complectitur urnam;
Ingeniique comes, viridanti stipite laurus,
Nobilibus tumulum consurgens frondibus ornat.
Ipse nemus quoque populeum frondente coronâ
Extendam. Vos ò sonitu quarum ille canoro
Gaudebat, properate, sedete sub umbras,
Innocuæ, timidum genus atque imbelle, volucres;
Nùnc etiàm circùm resonent concentibus auræ;
Et procul à vulgo canite et volitate profano:
Manibus isti etiàm cantus ludique placebunt.

Si vota exsuperans, Fortuna benignior unquàm
Majora arva mihi, sylvasque et prata dedisset
Pinguia; tùnc nostris exsurrexisset in hortis
Dilecti cujusque viri sublimis imago,
Naturam cui carminibus celebrare canoris
Musa dedit. Meritos palmæ immortalis honores
Ascrœusque senex atque ipsius æmulus ille

Rossetus noster, læta ipsâ dante Cybele,
Acciperent. Purâ cum majestate venustus,
Alter Apollo, daret nostris Maro jura poëtis.
Lillius, Acaciæ tenui sub fronde, teneret
Pastorale pedum, mediâ concinnus ut urbe.
Nùnc etiàm siculus pastor, pastorque sicamber
Agrestes choreas calamo resonante cierent.
Te, bone, quâque die, Fontanî, lætus adirem.
Tuque, ô qui grandi cecinisti carmine menses,
Rucceri, fatis heu! qui melioribus uti
Debueras, te protegeret mœsta umbra cupressi.
Massonemque et Marnesiam mea tota putares
Dimetiri ultrò doctâ viridaria dextrâ.
Gauderet felici olerum Vannerius horto,
Nec flores nostros contemneret ipse Rapinus.
Fatidicas inter sylvas, torrentis ad undam
Præcipitis, caneret sublimia carmina Thomso;
Vinciret roseis varia anni tempora nodis
Bernius; et sophiam Lambertus carmine adornans
Nobilitata ipsis offerret aratra Dynastis.

Felix qui potuit sibi tanta parare per hortos
Ornamenta! magìs sed forsitan ille beatus
Qui sine fastu habitans placidissima rura, librisque

Contentus variis, sapientûm ubi vivit imago,
Illorum ingenium mente exultante tuetur!
Nil cupit ille ultrà vallem, ridentia primis
Lætus ubi radiis collustrat limina Phœbus,
Et quem vicino delapsus rivulus hortum
Colle rigat, sylvæque propinquæ frigus opacum.
Urbium in insano luxu quid quærat? Amœni
Munditias veris vidit, lata horrea messes
Implevère, fluensque pedes vindemia tinxit.
Pulchra diem nitidâ si luce aurora serenam
Nunciat, uxorem secum sylvæ per opaca
Ducit, et exiliens natus comitatur euntes.
Poma, aliquotque cibi misit quos villa, nitentis
Apposita in rivi florenti margine, inemptas
Delicias præbent et dulcis gaudia cænæ,
Quam non solliciti turbat malè conscia cordis
Cura; sed innocuos circùm læta omnia rident,
Unanimesque simul felici sorte fruuntur.
Aurea sic ætas, mundo nascente, fluebat.

Venit Hyems. Illi non cessat blanda voluptas:
Hortorum teneros boreæ subducere alumnos,
Exornare domum, viridi et circumdare saltu.
Interiorum etiàm partem subit ipse laborum,

Uxori officio blandi auxiliatus amoris ;
Concordes quid enìm jucundius inter amantes !

Illum quàm miseret brevium dominantis honorum,
Lætitiam vultu, mœrorem corde gerentis !

Naufragia instabiles miserorum crebra per undas
Spectanti, ipse sibi benè littus amare videtur.

Sub tecto placidus, seras quùm protulit horas
Vesperus, Ægei docto duce littora Ponti
Perlustrat ; Sophiæ Samon incunabula priscæ,
Inclyta dictæi Minois regna, et opacæ
Ingentes sylvas Idæ, et nigra culmina Cynthi.
His amat ille oris plantas reperire salubres
Antiquo magnus quas carmine laudat Homerus ;
Quas ipsi in sylvis aliquandò avellere eisdem
Dignati, heroum sananda ad vulnera, divi.

Nec sophiæ tumidus fastu, sed blandus amicis,
Dulcia vicinos modò per convivia secum
Consociat lectos, modò ab illis ipse vocatus
Illorum gaudet lætanti accumbere mensæ.
Si qua novo ipsiùs viridaria ditat honore
Arbor ; ubi optatum traxerunt poma colorem,

Horum primitias studiosis mittit amicis :
Illis si qua placet plantarum , haud postera surgit
Aurora , optatâ quin gaudeat hortus alumnâ.
Invidiæ urbanæ rumores talia nunquàm
Limina perrumpunt. Hic ruris dulcia laudat
Gaudia , diversis diversa in mensibus anni ;
Ille refert quanto Lodoïcus amore suorum ,
Damna resarcierit quorum ipse innoxius unus ,
Quàmque benignus iis patriam dignetur et ipsis
Reddere , queis Scythicas abductis nuper in oras
Ferrum hostile , geluque immane , famesque pepercit.
His dictis , roseum commota puella ruborem
Ore Chloë timido perfunditur ; ipsa enim amantem
Tanto divini rediturum munere Regis
Sperat ; et ancipiti percellitur anxia mente.
Allevat auxilians alio sermone perita
Mater , et illa intùs tacito solamine gaudet
Virgo , nec ulla sui vestigia prodit amoris.

Horæ quàm dulces ! quàm dulcia fata molestis
Vos fugiunt curis quos irrequieta fatigat
Ambitio , tristi quos nocte dieque perurit
Invidia igne furens ; socios qui semper acerbo
Dente obtrectantes , dente obtrectamini et ipsi ;

Queis si fors vultu fortuna vocata sereno
Arridet, subitò aversâ fugit improba pennâ.
Lætitiam votis arcessitis: ecce metentem
Aspicite irriguæ fecundo vallis in agro;
Aspicite errantem viridantum in gramine molli
Pratorum; aut salicis, lacuum propè littus, opacæ
Dulce quiescentem blanda inter somnia in umbrâ.

Partibus infandis procùl, armorumquè tumultu,
Gaudia ruris ego sìc hortorumque canebam.
Sæpe malis Patriæ compresso obmutuit ore
Musa, et mœsta manu cecidit lyra. Deinde solutæ
Instar avis, nova quæ, si sæva procella furorem
Deposuit, notâ instaurat modulamina voce,
Attentam solito recreabam carmine ripam.

Tu, dulcis conjux, tenero quam semper amore
Amplexus, ficto cecini sub nomine Elisæ,
Tu mecum seris etiàm memorabere seclis.

EXPLICIT BOTANICÔN LIBER QUARTUS ET ULTIMUS.

INDEX,

FERÈ LINNÆANUS;

Nominum vocumque minùs vulgarium quæ in his Botanicôn libris occurrunt.

ACER pseudoplatanus, *l'érable.*

Aëdon; Motacilla luscinia, *le rossignol.*

Æschinomene grandiflora, *l'agathis.*

Æthusa cynapium, *la petite ciguë.*

Agaricus campestris, *l'agaric comestible.*

Albellus; Agaricus albellus autumnalis, *le mousseron.*

Alnus; Betula alnus, *l'aune.*

Amadava; Fringilla amadava, *le bengali.*

Amaryllis formosissima, *l'amarylle, autrement lys Saint-Jacques, et croix de Calatrava.*

Ambar, *l'ambre gris.*

Amboïna, *l'île d'Amboine, l'une des Moluques.*

Ananas; Bromelia ananas, *l'ananas.*

Anthophyllon Molucarum; Caryophyllus aromaticus, *le giroflier.*

Apium graveolens vel dulce, *le céleri.*

